

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 15, Issue 1, No.56, Spring 2025, pp. 109- 140

Received: 17/08/2024 Accepted: 27/01/2025

Driving Forces and Future Scenarios for Territorial Business Development in Iran: A Future-Oriented Study with a Spatial Planning Emphasis

Ali Hosseini *

Associate professor, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
a.hosseini@ut.ac.ir

Mostafa Ariankia

Ph.D. student of Spatial Planning, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
mostafaariankia@ut.ac.ir

Abstract

Territorial businesses are crucial components of the global economy and significantly contribute to the development and growth of national economies. Consequently, enhancing this sector has become a primary focus for policymakers and practitioners involved in industrial development. This research employed a quantitative methodology rooted in future studies to explore and analyze the factors and drivers that influence territorial businesses, ultimately developing various scenarios for their future trajectory. Data collection utilized a document-based survey employing the Delphi technique, while the driving forces were identified through cross-impact analysis. A range of factors and variables were considered in this study. To analyze the data and assess the structural impact of each variable, we employed MicMac and scenario analysis techniques. The findings revealed that, among the factors examined, 10 were identified as critical: sanctions, income, foreign direct investment, market access, capital access, participation, technology access, energy costs, private sector involvement, and resource availability. Management of these factors in high-risk situations emerged as the top priority for developing territorial businesses. Additionally, inflation was identified as a significant secondary driver in business development. The scenario analysis results indicated that while lifting sanctions and integrating the domestic economy into the global market were essential steps, they represented only a part of the broader strategy needed to advance territorial businesses in Iran.

Keywords: Businesses, Economic Development, Scenario Analysis, Future Studies, Iran

*Corresponding Author

Hosseini, A. and Ariankia, M. (2025). Driving Forces and Future Scenarios for Territorial Business Development in Iran: A Future-Oriented study with a Spatial Planning Emphasis. *Spatial Planning*, 15 (1), 109 - 140 .

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/sppl.2025.142467.1805

Introduction

Territorial businesses serve as a cornerstone of the global economy, playing a crucial role in fostering national economic development and growth. In an era marked by globalization, advancements in information and communication technologies, climate change, and geopolitical shifts, these enterprises have become central to socioeconomic progress. They not only contribute to job creation and enhance the productivity of labor and resources, leading to increased incomes, but also promote sustainable and balanced development by leveraging local resources and capabilities. Furthermore, territorial businesses act as vital catalysts for industrial growth, holding particular significance for many developing countries. Globally, these businesses are shaped by a multitude of factors and drivers that significantly influence their performance and competitiveness. In the context of Iran, with its unique geographical features, abundant natural resources, strategic positioning, and skilled workforce, there is substantial potential for the development of territorial enterprises. However, these businesses also encounter numerous challenges and obstacles. This study aimed to conduct a comprehensive and systematic examination of the factors and drivers influencing territorial businesses in Iran, while formulating localized scenarios for their future development. The primary objective was to identify and analyze these elements and develop diverse scenarios that outlined the potential growth trajectories of territorial enterprises in Iran.

Materials & Methods

This research was applied in nature and employed a descriptive-analytical methodology. It aligned with the principles of foresight studies, adopting both exploratory and analytical approaches. The study utilized quantitative models to identify and analyze the factors and drivers influencing territorial businesses in Iran and develop various scenarios for their future development. Data collection was conducted through documentary surveys using the Delphi technique, incorporating insights from 30 experts and academics selected through purposive sampling. To identify the key drivers of the research, the cross-impact analysis method was employed, allowing for the identification and utilization of relevant indicators and variables. For data analysis, both MICMAC and scenario analysis methods were applied.

Research Findings

This research aimed to survey experts regarding the various factors influencing business creation and to analyze the relationships between these factors using MicMac software. Key and driving factors were extracted from a total of 49 identified variables. Through matrix analysis and evaluation of the impact and influence of these key factors using both direct and indirect methods, 10 critical factors were selected: sanctions, income, foreign investment attraction, market access, capital access, partnerships, technology access, energy costs, private sector participation, and resources. The results obtained from ScenarioWizard software indicated that of the extracted scenarios, 7 were classified as strong and impactful, while 103 scenarios were deemed weak and 59 were inconsistent. Among the seven strong and viable scenarios, the 1st scenario exhibited fully favorable and progressive conditions, Scenarios 2 and 3 had favorable conditions, Scenario 4 showed intermediate and static conditions, while Scenarios 5 and 6 indicated critical conditions. Lastly, Scenario 7 was characterized by wholly critical conditions. Notably, the component of sanctions emerged as a significant determinant of the future status of territorial businesses in the country.

Strong and Driving Scenarios:

Scenarios 1, 2, and 3 represented optimal, robust, and driving conditions. In these scenarios, all factors were in complete harmony and integration. They included the total lifting of sanctions and the opening of the domestic economy to the global market, increased income for individuals, improved business finances, enhanced foreign investment attraction, a thriving market with increased trade, improved access to capital, and greater utilization of advanced technologies for business prosperity. Among these factors, the complete lifting of sanctions and integration of the domestic economy into the global market were particularly crucial. Effective planning in these areas could significantly boost the market, enhance trade, and create a competitive environment with diverse access to quality production tools and cutting-edge equipment.

Intermediate Scenarios (Business as Usual):

The "business as usual" scenario reflected an intermediate state, in which the complete lifting of sanctions and the opening of global economic doors to the domestic market had been achieved. However, other critical factors remained either unfavorable or only semi-favorable. This scenario illustrated a situation where the Iranian economy had begun to seize certain global opportunities but had yet to fully capitalize on them. While the removal of sanctions and increased access to the global economy could provide substantial opportunities for economic enhancement and business growth, tangible improvements in people's incomes and the financial health of businesses were essential. Without these improvements, there might be a decline in purchasing power and reduced motivation to invest. In essence, although lifting sanctions might yield positive short-term effects, the lack of sustainable economic progress could render these benefits fleeting and limited.

Crisis Scenarios (Business Catastrophes):

In these scenarios, while the lifting of sanctions and opening of global markets to the domestic economy might have occurred to some extent, other key factors remained severely critical and unstable.

Discussion of Results & Conclusion

This research thoroughly identified and analyzed the factors that were essential for the development and optimization of territorial businesses. The findings suggested that independent factors did not inherently threaten business growth; in fact, if the distribution of key factors was balanced, they could foster favorable conditions for expansion. However, the primary focus in developing territorial businesses had to be on managing factors that existed in risky and hazardous environments. Key challenges to business development included access to capital, attracting foreign investment, market access, income levels, and sanctions. Additionally, inflation served as a significant secondary driver impacting business growth. The analysis of various scenarios revealed that while lifting sanctions and integrating the domestic economy into the global market were important steps, they represented only part of the overall strategy for advancing territorial businesses in Iran. The intermediate and crisis scenarios indicated that without effectively managing other critical factors—such as capital access, foreign investment attraction, infrastructure improvement, and market development—the potential benefits of lifting sanctions might not translate into substantial economic improvement or sustainable growth. Therefore, a focus on the integration and effective interaction of these factors was crucial for achieving optimal development.

پیشران‌ها و سناریوهای توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران: رویکردی آینده‌پژوهانه با تأکید بر آمایش سرزمین

علی حسینی* ، دانشیار گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

a.hosseini@ut.ac.ir

مصطفی آریان‌کیا، دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

mostafaariankia@ut.ac.ir

چکیده

کسب‌وکارهای سرزمینی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اجزای اقتصاد جهانی نقش بسزایی در توسعه و رشد اقتصادی کشورها دارند؛ بنابراین توسعه این بخش یکی از دغدغه‌های سیاست‌گذاران و مجریان عرصه توسعه صنعتی در کشورهاست. هدف از پژوهش حاضر شناسایی پیشران‌های مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در کشور ایران با رویکرد آینده‌پژوهی در راستای آمایش سرزمین است. محققان در این پژوهش در راستای مبانی علم آینده‌پژوهی با رویکرد اکتشافی و تحلیلی و نیز با به‌کارگیری مدل‌های کمی عوامل و پیشران‌های مؤثر بر کسب‌وکارهای سرزمینی را در ایران شناسایی و تحلیل و سناریوهای مختلف را برای توسعه این کسب‌وکارها در آینده تدوین کرده‌اند. روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر روش مطالعات اسنادی-پیمایشی و تکنیک دلفی بوده که پیشران‌های پژوهش با استفاده از روش تحلیل تأثیر متقابل شناسایی شده است. در این مطالعه از ۹ شاخص و ۴۹ عامل و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تحلیل ساختاری تأثیرگذاری هریک از متغیرها از نرم‌افزار MicMac و Scenario Wizard استفاده شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که از میان عوامل بررسی‌شده ۱۰ عامل به‌عنوان کلیدی‌ترین عوامل (تحریم‌ها، درآمد، جذب سرمایه‌های خارجی، دسترسی به بازار، دسترسی به سرمایه، مشارکت، دسترسی به تکنولوژی، هزینه انرژی، مشارکت بخش خصوصی و منابع) انتخاب شده است. مهم‌ترین اولویت در توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی مدیریت عوامل موجود در موقعیت خطر و مخاطره است. همچنین، تأثیر تورم به‌عنوان یک محرک ثانویه در این زمینه می‌تواند نقش مهمی در توسعه کسب‌وکارها داشته باشد. در زمینه نتایج سناریوهای مختلف نیز مشخص شد که رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی تنها یک بخش از پازل توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران است.

واژه‌های کلیدی: کسب‌وکار، توسعه سرزمینی، تحلیل سناریو، آینده‌پژوهی، ایران

*نویسنده مسؤول

حسینی، علی و آریان‌کیا، مصطفی. (۱۴۰۳). پیشران‌های و سناریوهای توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران: رویکردی آینده‌پژوهانه با تأکید بر آمایش سرزمین. *مجله برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۵ (۱)، ۱۴۰-۱۰۹.

مقدمه

کسب‌وکارهای سرزمینی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اجزای اقتصاد جهانی (یادگاری و همکاران، ۱۴۰۰، ص. ۵۴) نقش بسزایی در توسعه و رشد اقتصادی کشورها دارند (نادری و خسروی، ۱۴۰۳، ص. ۱). در دنیای امروز با توجه به روندهای جهانی همچون جهانی‌شدن (Kaftan et al., 2023)، توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی (Meyer & Brouthers, 2023)، تغییرات اقلیمی (Guo et al., 2023) و تحولات ژئوپلیتیک (Asgary et al., 2020) کسب‌وکارهای سرزمینی به یکی از محورهای اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی تبدیل شده است (Usman et al., 2024). این کسب‌وکارها نه‌تنها به ایجاد اشتغال (طارمی و همکاران، ۱۴۰۳، ص. ۱)، افزایش بهره‌وری افراد و منابع (گلرد و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۷) و افزایش درآمد (قاسمی و یاراحمدی، ۱۳۹۹، ص. ۲۲۰) کمک می‌کنند، با توجه به منابع و قابلیت‌های محلی امکان توسعه پایدار و متوازن را نیز فراهم می‌کنند (Toshaliyeva, 2023) و عامل مهمی در راستای رشد صنعتی هستند و نقش حیاتی برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه دارند (محمدکاظمی و همکاران، ۱۴۰۰). بنابراین توسعه این بخش یکی از دغدغه‌های سیاست‌گذاران و مجریان عرصه توسعه صنعتی در کشورهاست (نوروزی و همکاران، ۱۴۰۳، ص. ۱).

کسب‌وکارهای سرزمینی در سطح جهانی تحت تأثیر عوامل و پیشران‌های مختلفی قرار دارند. از جمله مهم‌ترین این عوامل می‌توان به عوامل سیاسی، عوامل محیطی، عوامل فنی (Dubey & Shrivastava, 2022)، عوامل اجتماعی و فرهنگی (Sadiku, 2022)، تغییرات ساختاری در اقتصاد جهانی (Ghauri et al., 2021)، نوسان‌های بازارهای مالی و کالا (Morema & Bonga-Bonga, 2020)، توسعه فناوری‌های نوین (Al-Qirim et al., 2022; Theotokas et al., 2024) و تغییرات قوانین و مقررات بین‌المللی (Contractor et al., 2020) اشاره کرد. این عوامل و پیشران‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و توسعه سناریوهای مختلف کسب‌وکار سرزمینی دارند و بر عملکرد و رقابت‌پذیری این کسب‌وکارها تأثیر می‌گذارند.

در کشور ایران نیز با توجه به شرایط جغرافیایی خاص، منابع طبیعی غنی و موقعیت استراتژیک و نیروی کار متخصص ظرفیت بالایی برای توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی دارد؛ اما این کسب‌وکارها با چالش‌ها و موانع متعددی از جمله نوسان‌های اقتصادی و سیاسی، مشکلات زیرساختی، تحریم‌ها و قوانین و مقررات مواجه است. با توجه به اهمیت کسب‌وکارهای سرزمینی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، ضرورت بررسی جامع عوامل و پیشران‌های مؤثر بر این کسب‌وکارها و تدوین سناریوهای مختلف برای آینده متأسفانه مطالعات جامع و نظام‌مند در این زمینه در ایران بسیار محدود است. بر این اساس، محققان در پژوهش حاضر با تمرکز بر عوامل و پیشران‌های خاص کشور ایران و تدوین سناریوهای بومی سعی در پرکردن این شکاف علمی دارند. همچنین، محققان در این مطالعه نوآوری‌هایی را در زمینه تحلیل و پیش‌بینی شرایط آینده از جمله بررسی جامع و نظام‌مند عوامل و پیشران‌های مختلف و ارائه سناریوهای متنوع برای آینده کسب‌وکارهای سرزمینی در کشور ایران مدنظر دارند که این نوآوری‌ها از طرفی می‌تواند به‌عنوان مرجع و منبعی ارزشمند برای پژوهش‌های آتی و برنامه‌ریزی‌های راهبردی مورد استفاده قرار گیرد و از طرف دیگر، می‌تواند به بهبود عملکرد و رقابت‌پذیری کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران کمک کند و با شناسایی

فرصت‌ها و تهدیدها راهکارهای مناسبی را برای توسعه پایدار این کسب‌وکارها در مقیاس سرزمینی و بین‌المللی ارائه دهد. در این راستا، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی و تحلیل عوامل و پیشران‌های مؤثر بر کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران و تدوین سناریوهای مختلف برای توسعه این کسب‌وکارها در آینده است.

مبانی نظری پژوهش

توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که اقتصاد تحت‌تأثیر کارآفرینی است (Atsız & Cifci, 2022). به‌گونه‌ای که امروزه کارآفرینی در بسیاری از کشورها به‌عنوان عامل اصلی رشد و توسعه مناطق (Galvao et al., 2020) و کلیدی برای مقابله با چالش‌های جاری اقتصادی شناخته شده است (Kimmitt et al., 2020; Soluket al., 2021). به گفته Schumpeter کارآفرینان مایل هستند و می‌توانند ایده‌ها یا اختراعات جدید را به نوآوری‌های موفق تبدیل کنند (Li et al., 2020). اقتصاددان مشهور، آدام اسمیت، کارآفرینی را اینگونه تعریف می‌کند: کارآفرین کسی است که سرمایه دارد و کار را بر اساس آن آغاز می‌کند (Sadikovich, 2023). موضوع کسب‌وکارها یکی از موضوعاتی است که با بحث کارآفرینی گره خورده است (امینی روشن و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۴۳).

توسعه و شکوفایی بخش بزرگی از اقتصاد جوامع گوناگون دنیای امروز وابسته به سازوکارهایی است که در آن کسب‌وکارهای جدید شکل گرفته است و توسعه می‌یابند (رهنمای رودپشتی و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۲). کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به بخشی جدایی‌ناپذیر از اقتصادهای بزرگ جهان تبدیل شده‌اند (Carlice et al., 2023). نقش کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اقتصاد مدرن را به‌سختی می‌توان برآورد کرد. کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در کشورهای توسعه‌یافته حدود ۵۵ تا ۶۰ درصد از شرکت‌ها را تشکیل می‌دهند و حدود نیمی از تولید ناخالص داخلی را تولید می‌کنند (Seisenbayeva et al., 2020). از این رو، توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط شرطی ضروری برای توسعه پایدار اقتصادی در بلندمدت است (Nurzhanova et al., 2020).

مدل Porter نیز این ایده را ترویج می‌کند که شرکت‌ها به یک فرآیند جهانی شدن و بین‌المللی شدن بیشتر تعلق دارند (Bagale et al., 2021). جهانی شدن تولید، مصرف و مبادله به این معناست که رقابت سرزمین‌های محلی در بازارهای جهانی به‌شدت به ظرفیت آنها برای استفاده از ویژگی‌های فرهنگی، سرزمینی و اقتصادی خود با ارائه نهادهای سیاست‌های حمایتی (سازمان همکاری اقتصادی) وابسته است (Crescenzi et al., 2022). از سوی دیگر، رشد و توسعه کسب‌وکارها همواره در بستری از رقابت‌ها، تحولات جهانی، چرخه‌های رکود و رونق، وقایع سیاسی و امنیتی، تهدیدها و تحریم‌ها، دسترسی به منابع طبیعی، موقعیت جغرافیایی و بسیاری از شرایط دیگر صورت می‌گیرد (محرابی و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۶۷۹). بنابراین در شرایط پر تغییر کسب‌وکار جهانی همواره کشف فرصت‌ها و ایجاد نوآوری و مزیت رقابتی متناسب با فرصت‌های موجود (سrlاب و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۸۲) و ایجاد ساختار تطبیقی جدیدی که به‌شدت با نیازهای درحال تغییر سازگار باشد و بتواند با شرایط چالش‌برانگیز کنار بیاید، ضروری است (Gorjian, 2021). از سوی دیگر، متغیرهای اثرگذار بر کسب‌وکار بنگاه‌ها بسیار متنوع بوده است و طیف گسترده‌ای از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره را شامل می‌شود (کسرائی و همکاران، ۱۴۰۰، ص.

۲). از این رو، مشخص کردن عوامل مهم ایجاد کسب‌وکارها می‌تواند قبل از ایجاد آنها به شروع‌کنندگان شناخت خوبی دهد و به آنها در راستای موفقیت و حمایت در ایجاد کمک کند (سرلاب و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۸۳).

پیشینه پژوهش

در ادامه، به صورت اختصار به مواردی از پژوهش‌های انجام گرفته در داخل و خارج از کشور که در دو بخش اصلی از پژوهش حاضر از نتایج و روش انجام دادن آنها استفاده شده است و یافته‌های آنها با مطالعه حاضر همخوانی و همسویی داشته است، اشاره می‌شود.

قبادی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «ارائه مدل توسعه برند پوشاک ورزشی ایرانی» به این نتیجه رسیدند که تنوع و نوآوری در تولید محصول، برنامه‌ریزی راهبردی، انتخاب بازار هدف، رتبه‌بندی پوشاک ورزشی و طراحی متناسب با نیاز بازار در توسعه عمودی و به کارگیری فناوری روز در تولید محصولات نیز در توسعه افقی برند پوشاک ورزشی ایرانی تأثیرگذار است.

صالحی امیری و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل اثر مؤلفه‌های محیطی بر توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در صنعت پتروشیمی» به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌های محیطی، سیاسی/قانونی، محیط اقتصادی، محیط فرهنگی-اجتماعی و محیط فناوری تأثیر معنادار و مثبتی بر توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط صنعت پتروشیمی دارد.

عربیون و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «شناخت عوامل مؤثر بر شدت بین‌المللی‌سازی کسب‌وکارهای فناورمحور ایران» به این نتیجه رسیدند که تکنولوژی‌های دیجیتال تأثیر مستقیم و مثبتی بر شدت بین‌المللی‌سازی کسب‌وکارهای فناورمحور داشته است و جهت‌گیری کارآفرینی به عنوان تعدیلگر و چابکی استراتژیک بر متغیر میانجی تأثیر مثبت و معنادار دارد.

فتاحی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «ارائه مدل برندسازی شخصی در توسعه کارآفرینی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط» به این نتیجه رسیدند که چارچوب الگوی پارادایمی تدوین شده شامل شرایط علی، شرایط میانجی، شرایط زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها بوده است. همچنین، نتایج بخش کمی پژوهش نشان داد که ضریب مسیر برای تمامی مؤلفه‌های پژوهش و مسیرهای تعریف شده بین متغیرها و سازه‌های مدل مثبت و معنادار است و مدل برازش مناسبی دارد.

رضوانی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «شناسایی مؤلفه‌های پیشایند (یا مؤثر بر) الگوی بین‌المللی‌سازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط با فناوری بالا» به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌های شناسایی شده شامل شبکه‌سازی، رقابت همکارانه، منابع، جهت‌گیری استراتژیک، مزیت قیمت، مزیت هوش بازار و بازاریابی، مزیت فناوری/محصول، عوامل محیطی و دارایی‌هاست.

فراهانی و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «تحلیل زمینه‌های بهبود نظام کارآفرینی و کسب‌وکارهای خرد و کوچک به منظور توسعه پایدار اقتصادی در نواحی روستایی: مطالعه موردی: روستاهای شهرستان بابلسر» به این نتیجه

رسیدند که ازمیان شاخص‌های بررسی‌شده به‌ترتیب شاخص‌های زیرساختی، اقتصادی و قانونی بیشترین بار عاملی و تأثیر را بر بهبود نظام کارآفرینی در روستاهای ساحلی شهرستان بابلسر دارند.

سلامی و همکاران در پژوهشی با عنوان «تأثیر سیاست‌های دولت بر رشد کارآفرینی و توسعه کسب‌وکار درمقیاس کوچک» به این نتیجه رسیدند که سیاست‌های مداخله‌ای کارآفرینی و سیاست‌های پولی با رشد و توسعه کارآفرینی رابطه مثبت و معناداری دارند. همچنین، سیاست‌های دولتی نقش مهمی در ایجاد محیطی برای تصمیم‌گیری کارآفرینانه دارند و مشوق‌هایی نظیر کمک‌های مالی، وام‌ها، معافیت‌های مالیاتی و مزایای مقرراتی می‌توانند تشکیل شرکت‌های جدید را تسهیل کنند (Salami et al., 2023).

آتیچاساری و مارفو در پژوهشی با عنوان «تأثیر سیاست‌های مالیاتی بر تصمیمات سرمایه‌گذاری و توسعه کسب‌وکار شرکت‌های کوچک، کوچک و متوسط (MSME) و پیامدهای آن بر رشد اقتصادی در اندونزی» به این نتیجه رسیدند که سیاست‌های مالیاتی مطلوب به‌طور مثبت تصمیمات سرمایه‌گذاری و رشد کسب‌وکارهای MSMEs را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Atichasari & Marfu, 2023).

آکپان و ابیدونی در پژوهشی با عنوان «دیجیتالی‌سازی و دگرگونی فناوری کسب‌وکارهای کوچک برای توسعه پایدار در اقتصادهای کمتر توسعه‌یافته و درحال ظهور: یادداشت پژوهشی و فراخوان مقالات» به این نتیجه رسیدند که دیجیتالی‌سازی عملیات و فرآیندها و پذیرش فناوری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در اقتصادهای کمتر توسعه‌یافته و درحال ظهور (LDEE) به‌کندی یا به‌طور کلی، صورت نگرفته است. کارآفرینان باید درباره تحولات فعلی بیدار شوند؛ زیرا عصر دیجیتال اکنون فرا رسیده است تا کارآفرینان بتوانند کسب‌وکارهایی را ایجاد (در انقلاب صنعتی چهارم که فناوری‌های پیشرفته هدایت می‌شود) و با آنها رقابت کنند (Akpan & Ibidunni, 2023).

اکچی و همکاران در پژوهشی با عنوان «مروری بر استراتژی‌های رشد کسب‌وکار کوچک در اقتصادهای آفریقا» به این نتیجه رسیدند که مکانیزم‌های مالی نوآورانه و سیاست‌های حمایتی دولتی نقش مهمی در توسعه کسب‌وکارهای کوچک در آفریقا دارند. استفاده از فناوری‌های دیجیتال و ایجاد شراکت‌های استراتژیک به کسب‌وکارها کمک می‌کند تا بازارهای جدید را تسخیر کنند. همچنین، انتقال دانش و توسعه مهارت‌ها برای رشد پایدار این کسب‌وکارها ضروری است (Ekechi et al., 2024).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به‌لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، از نوع پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی است که محققان در راستای مبانی علم آینده‌پژوهی با رویکرد اکتشافی و تحلیلی و با به‌کارگیری مدل‌های کمی عوامل و پیشران‌های مؤثر بر کسب‌وکارهای سرزمینی را در ایران شناسایی و تحلیل و سپس سناریوهای مختلف را برای توسعه این کسب‌وکارها در آینده تدوین کرده‌اند. روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر روش مطالعات اسنادی-پیمایشی است. در روش پیمایشی با استفاده از تکنیک دلفی از نظرهای ۳۰ متخصص کارشناس، افراد دانشگاهی و متخصصان فعال در حوزه کسب‌وکار بهره گرفته شد. در این مطالعه نمونه‌گیری به روش هدفمند صورت گرفت. در پژوهش حاضر

برای شناسایی پیشران‌های پژوهش از روش تحلیل تأثیر متقابل استفاده شده است. با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران شناسایی شد. در این زمینه از ۹ شاخص و ۴۹ گویه استفاده شده است (جدول ۱). در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تحلیل ساختاری تأثیرگذاری هریک از متغیرهای مؤثر بر کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران از نرم‌افزار MicMac و Scenario Wizard استفاده شده است.

جدول ۱: شاخص و گویه‌های مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران

Table 1: Indicators and factors influencing the development of territorial businesses in Iran

شاخص	متغیر	شاخص	متغیر	شاخص	متغیر
منابع انسانی و آموزش	- انگیزه - مشارکت افراد خلاق - برگزاری دوره‌های آموزشی - تحصیلات مرتبط - اعتماد به نفس - تجربه شغلی - بهره‌گیری از نیروی متخصص متنوع	اقتصادی	- دسترسی به سرمایه - هزینه انرژی - درآمد - استفاده از تسهیلات بانکی - تورم - جذب سرمایه‌های خارجی - همکاری با بورس - سرمایه‌گذاری سود - لیزینگ - هزینه انرژی - بیمه	مدیریت و بازاریابی	- ارتباط با مشتریان - تنوع محصول - کیفیت محصول - مشتری مداری - بازاریابی محصول - ارائه خدمات پس از فروش - توزیع بهینه خدمات - تبلیغات - رقبا
فناوری	- دسترسی به تکنولوژی - اینترنت - استفاده از پلتفرم‌ها - روش‌های پرداخت متنوع	سیاست‌های حکومتی و دولتی	- حمایت دولتی - سیاست‌های دولت - قوانین دولتی - معافیت و تخفیف مالیاتی - سیاست خارجی - تحریم‌ها	زیرساخت‌ها	- مکانیابی و موقعیت جغرافیای طبیعی - زیرساخت - دسترسی به بازار
نوآوری و بهبود فرایندها	- جایگزینی روش‌های نو - شناسایی نوع بازار - پشتیبانی از محصول	عوامل فرهنگی و اجتماعی	- فرهنگ کسب‌وکار - خطرپذیری مالک - برند شهری - مشارکت	همکاری و شراکت	- مشارکت بخش خصوصی - همکاری کسب‌وکارهای مرتبط

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

در این بخش از پژوهش شناسایی متغیرها و عواملی که بیشترین تأثیر را در رشد و توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی داشته است، ضروری است. بدین منظور، از روش پویش محیطی برای شناسایی متغیرها و شاخص‌ها استفاده شد. در مرحله اول برای جمع‌آوری متغیرها از مقاله‌های آنلاین و مرور نوشتارهای منتشرشده در زمینه عوامل مؤثر بر کسب‌وکار در سطح خرد و کلان بهره گرفته شد. پس از استخراج متغیرها در مجموع، ۴۹ متغیر برای رشد و توسعه

کسب‌وکارهای سرزمینی انتخاب و سپس تعداد ۳۱ متغیر برای بررسی مؤلفه‌های اثرگذار بر رشد و توسعه این کسب‌وکارها انتخاب شد. در نهایت، با استفاده از روش تحلیل تأثیرهای متقابل و تشکیل ماتریسی 49×49 از ۳۰ متخصص در حوزه‌های مختلف خواسته شد تا تأثیرهای هر شاخص را بر دیگری با استفاده از اعداد ۰ تا ۳ تعیین کنند. براساس روندنمای نرم‌افزار MicMac این اندازه اثرگذاری با استفاده از طیف استاندارد نرم‌افزار محاسبه شد. در این طیف عدد صفر نشان‌دهنده عدم تأثیرگذاری، عدد یک بیانگر تأثیرگذاری کم، عدد دو نشان‌دهنده تأثیرگذاری متوسط و عدد سه مشخص‌کننده بیشترین تأثیرگذاری است. گفتنی است که اندازه‌های عددی مطلق در محاسبات به کار می‌رود و تحلیل‌ها نیز براساس آنها انجام می‌شود. روش نرم‌افزار MicMac بدین‌گونه است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم درحوزه مدنظر شناسایی و سپس این متغیرها در ماتریسی مشابه ماتریس تحلیل اثرها وارد می‌شود. در ادامه، میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوط خبرگان تعیین می‌شود. در این ماتریس متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارد. تعداد تکرار برای این تحلیل دو بار در نظر گرفته شد و درجه پرشدگی ماتریس $95/97$ درصد بود که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر یکدیگر داشته است؛ در نتیجه سیستم در وضعیت ناپایداری قرار داشته است. در مجموع، 2352 رابطه در تحلیل روابط بین گویه‌های این ماتریس وجود داشت که از این تعداد 49 رابطه با عدد صفر پر شده است. این امر نشان می‌دهد که متغیرهای متناظر رابطه‌ای با یکدیگر نداشته است. از میان 97 درصد پرشدگی ماتریس 742 رابطه با عدد یک تعیین شد که نشان‌دهنده رابطه ضعیف میان عوامل است، 898 رابطه با عدد دو مشخص شد که بیانگر رابطه متوسط بین عوامل است و 712 رابطه با عدد سه تعریف شد که به معنای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیاد بین گویه‌های مذکور است. شایان ذکر است که در این پژوهش ماتریس براساس شاخص‌های آماری و با دو بار چرخش داده‌ای مطلوبیت و بهینگی 100 درصد داشته است که این امر نشان‌دهنده روایی زیاد پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

جدول ۲: تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرهای متقاطع

Table 2: Preliminary analysis of Cross-Impact matrix data

مقدار	شاخص‌ها
۴۹	ابعاد ماتریس
۲	تعداد تکرار
۴۹	تعداد صفر
۷۴۲	تعداد یک
۸۹۸	تعداد دو
۷۱۲	تعداد سه
۲۳۵۲	جمع
۹۷/۹۵۹۱٪	درجه پرشدگی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

سنجش پایایی اثرهای غیرمستقیم

یکی از مزیت‌های نرم‌افزار MicMac محاسبه اثرهای غیرمستقیم پیشران‌ها براساس ماتریس اثرهای مستقیم است. بدین منظور، نرم‌افزار ماتریس مستقیم را با توجه به ابعاد و میزان پرشدگی ماتریس چندین بار به توان می‌رساند تا مقدار نهایی ماتریس غیرمستقیم به ۱۰۰ نزدیک شود. همچنین، این نرم‌افزار میزان سازگاری ماتریس را در دو حالت تأثیرپذیری و تأثیرگذاری محاسبه می‌کند. هرچه این درصد بالاتر باشد، نشان‌دهنده سازگاری بیشتر عوامل و منطقی‌تر بودن روابط میان آنهاست.

جدول ۳: درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس

Table 3: Desirability and optimization levels of the Matrix

تکرار	تأثیرگذار	تأثیرپذیر
۱	٪۹۹	٪۹۵
۲	٪۱۰۰	٪۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

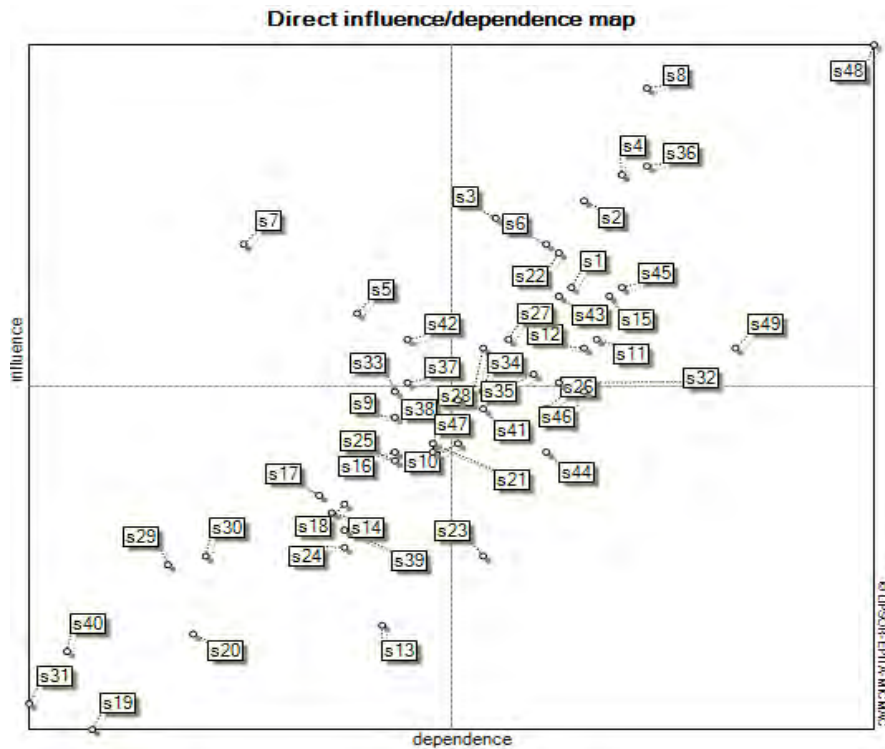
ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها

شیوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی حاکی از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است. درحوزه روش تحلیل، اثرهای متقاطع/ساختاری با عنوان نرم‌افزار MicMac درمجموع دو نوع پراکنش تعریف شده است که به نام سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. متغیرها در سیستم‌های پایدار پراکنش به صورت هستند؛ یعنی برخی متغیرها تأثیرگذاری بالا و برخی تأثیرپذیری بالا را دارد. در سیستم‌های پایدار درمجموع، سه دسته متغیر قابل مشاهده است: الف: متغیرهای بسیار تأثیرگذار بر سیستم (عوامل کلیدی)؛ ب: متغیرهای مستقل؛ ج: متغیرهای خروجی سیستم (متغیرهای نتیجه).

در این سیستم جایگاه هریک از عوامل به‌طور کامل مشخص و نقش آن نیز به‌وضوح قابل ارائه است. درمقابل، در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. متغیرها در این سیستم در حول محور قطری صفحه پراکنده است و در بیشتر مواقع حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهد که این خود ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل می‌کند. در سیستم‌های ناپایدار نیز متغیرهای زیر قابل مشاهده است:

الف: متغیرهای تأثیرگذار؛ ب: متغیرهای دو وجهی (متغیرهای خطر و متغیرهای هدف)؛ ج: متغیرهای تنظیمی؛ د: متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه سیستم؛ ه: متغیرهای مستقل.

آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر بر وضعیت آینده توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی می‌توان فهمید، وضعیت ناپایداری سیستم است. در این پژوهش سیستم کسب‌وکارهای سرزمینی بنا به پراکنش گویه‌ها در صفحه پراکندگی تأثیرگذار و تأثیرپذیری وضعیت ناپایداری را نشان می‌دهد؛ بنابراین ۵ نوع متغیر ناپایدار به شرح زیر قابل مشاهده است: الف: متغیرهای تأثیرگذار، ب: متغیرهای دو وجهی (متغیرهای خطر و متغیرهای هدف)، ج: متغیرهای تنظیمی، د: متغیرهای تأثیرپذیر (نتیجه سیستم) و متغیرهای مستقل.

شکل ۱: نمودار وضعیت عوامل کلیدی در نقشه پراکندگی متغیرها براساس تغییرپذیری و تغییرپذیری آنها (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

Figure 1: Diagram of the status of key factors in the variable dispersion map based on their influence and variability

ناحیه اول: متغیرهای ورودی (Input Variables)

این ناحیه شامل متغیرهایی است که بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری را دارند. این متغیرها که در شمال غربی نمودار پراکندگی قرار گرفته است، کلیدی‌ترین عوامل توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی است. با توجه به تأثیرگذاری بالای این متغیرها پویایی و پایداری سیستم به شدت به آنها وابسته است. تنظیم و برنامه‌ریزی مناسب این متغیرها می‌تواند تأثیر چشمگیری بر دیگر متغیرهای توسعه کسب‌وکار داشته باشد. نمونه این متغیرها همان‌طور که در شکل ۱ نشان داده شده، عبارت است از:

ناحیه دوم: متغیرهای واسطه‌ای (Intermediate Variables)

این متغیرها دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا را دارد. هرگونه تغییر در این متغیرها واکنش‌هایی را در دیگر متغیرها ایجاد می‌کند. متغیرهای واسطه‌ای شامل دو دسته است: ۱- **متغیرهای خطر**: این متغیرها در نزدیکی خط قطری شمال شرقی نمودار قرار دارد و پتانسیل بالایی برای تبدیل شدن به عوامل کلیدی سیستم دارد. نمونه‌ها شامل: دسترسی به سرمایه (S2)، جذب سرمایه‌های خارجی (S36)، دسترسی به بازار (S4)، درآمد (S8)، تحریم‌ها (S48)؛ ۲- **متغیرهای هدف**: این متغیرها زیر خط قطری شمال شرقی نمودار قرار دارد و به‌عنوان نتایج تکاملی سیستم عمل می‌کند. تغییر در این متغیرها می‌تواند سیستم را به سمت هدف‌های برنامه‌ریزی شده هدایت کند. نمونه‌ها شامل: توزیع بهینه خدمات (S11)، تنوع محصول (S15)، همکاری کسب‌وکارهای مرتبط (S45)، سیاست خارجی (S49)، رقبا (S32).

ناحیه سوم: متغیرهای خروجی (Resultant Variables)

این ناحیه شامل متغیرهایی با تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بالاست. این متغیرها که در جنوب شرقی نمودار پراکندگی قرار دارند، به متغیرهای تأثیرپذیر نیز معروف هستند. آنها نقش راهبردی در توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی دارند؛ اما وضعیت آینده‌شان وابسته به تأثیرهای سایر عوامل است. نمونه این متغیرها عبارت است از: برند شهری (S23)، فرهنگ کسب‌وکار (S21)، شناسایی نوع بازار (S44).

ناحیه چهارم: متغیرهای مستقل (Excluded Variables)

این متغیرها تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمی دارند و در جنوب غربی نمودار پراکندگی قرار می‌گیرند. این متغیرها مستقل عمل و تغییرات کمی را در سیستم ایجاد می‌کنند. برخی از این متغیرها عبارت است از: روش‌های پرداخت متنوع (S39)، بیمه (S31)، اعتماد به نفس (S30)، تجربه شغلی (S29)، مکانیابی و موقعیت جغرافیایی (S25)، حمایت دولتی (S16).

ناحیه پنجم: متغیرهای خوشه‌ای یا نامعین (Clustered Variables)

این متغیرها در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار گرفته‌اند و نقش تنظیمی یا اهرم ثانویه را دارند. این متغیرها بسته به سیاست‌های توسعه‌ای دولت می‌توانند به نواحی دیگر ارتقا یابند؛ اما به دلیل وضعیت نامعین آنها سیستم توان تصمیم‌گیری قطعی درباره آنها را ندارد. نمونه این متغیرها شامل: سرمایه‌گذاری سود (S46)، جایگزینی روش‌های نو (S26)، تبلیغات (S33)، تورم (S28)، کیفیت محصول (S34).

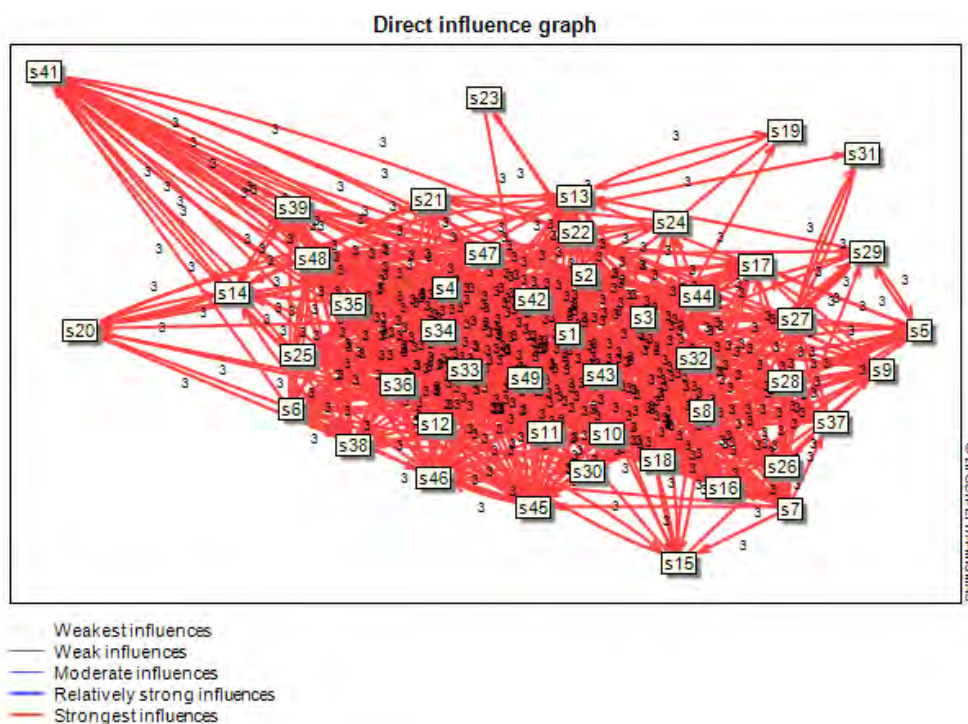
جدول ۴: نحوه توزیع متغیرها براساس طبقه بندی آنها

Table 4: Distribution of variables based on their classification

نوع متغیر (گویه)	نام متغیر (گویه)
متغیر تعیین‌کننده (تأثیرگذار)	هزینه انرژی (S7)، انگیزه (S5)، بازاریابی محصول (S42)
دو وجهی	بهره‌گیری از نیروی متخصص و متنوع (S43)، مشارکت افراد خلاق (S12)، خطرپذیری مالک (S27)، مشارکت بخش خصوصی (S22)، منابع (S1)، مشارکت (S6)، دسترسی به تکنولوژی (S3)
خطر	دسترسی به سرمایه (S2)، جذب سرمایه‌های خارجی (S36)، دسترسی به بازار (S4)، درآمد (S8)، تحریم‌ها (S48)
هدف	توزیع بهینه خدمات (S11)، تنوع محصول (S15)، همکاری کسب‌وکارهای مرتبط (S45)، سیاست خارجی (S49)، رقبا (S32)
تأثیرپذیر	برند شهری (S23)، فرهنگ کسب‌وکار (S21)، شناسایی نوع بازار (S44)
تنظیمی	سرمایه‌گذاری سود (S46)، جایگزینی روش‌های نو (S26)، تبلیغات (S33)، همکاری با بورس (S37)، کیفیت محصول (S34)، تورم (S28)، مشتری‌مداری (S35)، پشتیبانی از محصول (S41)، ارائه خدمات پس از فروش (S47)، استفاده از پلتفرم‌ها (S38)، استفاده از تسهیلات بانکی (S9)
مستقل	روش‌های پرداخت متنوع (S39)، بیمه (S31)، اعتماد به نفس (S30)، تجربه شغلی (S29)، مکانیابی و موقعیت جغرافیایی (S25)، حمایت دولتی (S16)، اینترنت (S20)، تحصیلات مرتبط (S19)، قوانین دولتی (S18)، سیاست‌های دولتی (S17)، ارتباط با مشتری (S14)، برگزاری دوره‌های آموزشی (S13)، لیزینگ (S40)، معافیت و تخفیف مالیاتی (S24)، زیرساخت (S10)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

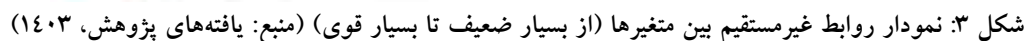
در شکل ۲ اثرگذاری مستقیم با پوشش ۵ درصد ترسیم شده است. گراف مربوط به اثرگذاری نشان‌دهنده و بازگوکننده روابط بین متغیرها و چگونگی اثرگذاری آنها نسبت به یکدیگر است. این گراف از مجموعه ای خطوط قرمز و آبی کم رنگ و پررنگ تشکیل شده که در انتهای هر خط با یک پیکان مشخص شده است و جهت اثرگذاری متغیر را نشان می‌دهد. خطوط قرمز در گراف نشان‌دهنده میزان اثرگذاری شدید است که نه تنها بر توسعه و رشد کسب‌وکارهای سرزمینی تأثیر دارد، بیشترین اثرگذاری را بر سایر متغیرها نسبت به یکدیگر داشته است و قدرت بسیار بالایی دارد. خطوط آبی نیز با تفاوت در ضخامت روابط متوسط تا ضعیف بین شاخص‌ها را نشان می‌دهد. وضعیت موجود بین روابط در گراف اثرگذاری بیانگر این مطلب است که کدام متغیر استراتژیک و راهبردی بیشترین اثر را داشته و نقش خود را در سیستم افزایش داده است.

شکل ۲: نمودار روابط مستقیم از بین متغیرها (از بسیار ضعیف تا بسیار قوی) (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

Figure 2: Diagram of direct relationships among variables (from Very Weak to Very Strong)

در تحلیل تأثیرگذاری غیرمستقیم متغیرها از کل روابط قابل ارزیابی بین آنها مشخص می‌شود که عامل «درآمد» بر سیستم تأثیرگذاری غیرمستقیم دارد. نتایج تحلیل این نمودار در شکل ۲ ارائه و وضعیت هریک از عوامل تحلیل نشان داده شده است. این امر نشان می‌دهد که کلیه عوامل شناخته‌شده خبرگان کاملاً مورد اجماع بوده و به‌عنوان پیشران‌های کلیدی توسعه کسب‌وکارهاست.

از میان ۴۹ عامل بررسی شده در این پژوهش ۱۰ عامل به عنوان عامل کلیدی مؤثر بر توسعه کسب و کار انتخاب شده است. با توجه به قرارگیری این عوامل (روش های پرداخت متنوع، بیمه، اعتماد به نفس، تجربه شغلی، مکانیابی و موقعیت جغرافیایی، حمایت دولتی، اینترنت، تحصیلات مرتبط، قوانین دولتی، سیاست های دولتی، ارتباط با مشتری، برگزاری دوره های آموزشی، لیزینگ، معافیت و تخفیف مالیاتی، زیرساخت) در زمره متغیرهای مستقل این عوامل نمی توانند جزء متغیرهای کلیدی باشند. این انتخاب با توجه به شرایط کشور ضروری است تا این عوامل مورد توجه قرار گیرند. بدون تردید، بسیاری از کشورهای جهان در رقابتی نزدیک به دنبال کسب منافع و مزایای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بیشتر در کشورهای متبوع خود و افزایش سطح اشتغال ناشی از ایجاد و بهینه سازی سطح کسب و کار هستند. بهره برداری از فرصت های موجود مستلزم اتخاذ فعالیت های اصولی و طرح برنامه های مبتنی بر تحقیقات و مدیریت علمی است. یکی از اساسی ترین فعالیت های دولت طراحی و تدوین سیاست ها و برنامه های کلان است.

با توجه به اعداد پرسشنامه که به صورت ماتریس تکمیل شده است، نرم افزار رابطهٔ میان آنها را محاسبه کرده است و در نهایت، برای هر عامل یک امتیاز عددی در نظر می گیرد. سپس براساس این امتیاز عوامل را براساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به صورت مستقیم و غیرمستقیم رتبه بندی می کند. در این حالت عواملی که بیشترین امتیاز را کسب کنند، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها نیز بر این اساس تغییر می کند. برنامه ریزی برای توسعهٔ کسب و کارهای سرزمینی به عوامل و شرایط گوناگونی وابسته است که به شرط به کارگیری نظام مند و ساختاری می توان به این مهم دست یافت. در این پژوهش سعی شده است که تمامی عوامل مؤثر بر ایجاد کسب و کار کارشناسان مرتبط در این زمینه نظرسنجی و ارتباط این عوامل با یکدیگر در نرم افزار MicMac سنجیده و عوامل برتر در حکم عوامل کلیدی و پیشران استخراج شود. در نهایت، از میان ۴۹ عامل یادشده (در نتیجه تحلیل های ماتریس و ارزیابی پلان تأثیرگذاری و

تأثیرپذیری عوامل کلیدی با روش‌های مستقیم و غیرمستقیم) تعداد ۱۰ عامل کلیدی (تحریم‌ها، درآمد، جذب سرمایه‌های خارجی، دسترسی به بازار، دسترسی به سرمایه، مشارکت، دسترسی به تکنولوژی، هزینه انرژی، مشارکت بخش خصوصی، منابع) که بیشترین نقش را در وضعیت آینده توسعه کسب‌وکارها در سطح کلان دارند، انتخاب شدند؛ بنابراین بخش عمده‌ای از عوامل توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در دو گروه عوامل دوگانه، یعنی متغیرهای خطر و هدف قرار دارند. عوامل مستقل به خودی خود تهدیدی برای توسعه کسب‌وکار نبوده و در صورت نرمال‌بودن توزیع عوامل کلیدی اثرگذار مطلوب است. براساس نتایج به‌دست‌آمده می‌توان اولین و مهم‌ترین اولویت توسعه کسب‌وکار را مدیریت عوامل موجود در موقعیت خطر و مخاطره دانست. شناخت ضمنی و زمینه‌ای پژوهشگران و آمارهای وضعیت موجود مؤید آن است که عوامل دسترسی به سرمایه، جذب سرمایه‌های خارجی، دسترسی به بازار، درآمد و تحریم‌ها اصلی‌ترین عوامل در موقعیت مخاطره و خطر توسعه کسب‌وکارهاست. بر این اساس، تأثیر تورم یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های اهرمی ثانویه است که می‌تواند به‌عنوان محرک توسعه مورد استفاده قرار گیرد. در جمع‌بندی پژوهش می‌توان گفت که موفقیت در دستیابی به هدف‌های همه‌جانبه در برنامه‌ریزی توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی وابسته به تعامل مؤثر بین عوامل کلیدی است.

جدول ۵: امتیاز تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم

Table 5: Impact and influence scores of factors both direct and indirect

رتبه	متغیر	اثرگذاری مستقیم	متغیر	اثرپذیری مستقیم	متغیر	اثرگذاری غیرمستقیم	متغیر	اثرپذیری غیرمستقیم
۱	S48	۲۹۰	S48	۲۷۵	S48	۲۸۵	S48	۲۷۳
۲	S8	۲۸۰	S49	۲۵۲	S8	۲۷۷	S49	۲۵۱
۳	S36	۲۶۱	S8	۲۳۷	S36	۲۶۰	S36	۲۳۷
۴	S4	۲۵۸	S36	۲۳۷	S4	۲۵۷	S45	۲۳۵
۵	S2	۲۵۲	S4	۲۳۳	S2	۲۵۳	S8	۲۳۳
۶	S3	۲۴۸	S45	۲۳۳	S3	۲۴۶	S4	۲۳۲
۷	S6	۲۴۱	S15	۲۳۱	S7	۲۴۱	S15	۲۳۱
۸	S7	۲۴۱	S11	۲۲۸	S22	۲۴۰	S46	۲۲۸
۹	S22	۲۳۹	S2	۲۲۶	S6	۲۳۵	S2	۲۲۷
۱۰	S1	۲۳۱	S12	۲۲۶	S1	۲۳۴	S11	۲۲۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در ادامه و با توجه به خروجی‌های نرم‌افزار MicMac شش عامل کلیدی که طبق نتایج پژوهش بیشترین تأثیر را بر آینده کسب‌وکار سرزمینی در ایران دارند، انتخاب و برای هر کدام وضعیت‌های احتمالی مطلوب طراحی شد. این وضعیت‌ها شامل بهترین وضعیت پیش روی کسب‌وکار سرزمینی در ایران، وضعیت بینابینی (ادامه وضعیت موجود) و وضعیت بحرانی (بدترین وضعیت پیش روی کسب‌وکار سرزمینی در ایران است) است. وضعیت بحرانی در صورت وقوع می‌تواند تبعات نامطلوب زیادی برای آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور داشته باشد. بر این اساس و با توجه

به جدول ۵ متناسب با عوامل اشاره شده و وضعیت‌های احتمالی ذکر شده ۱۸ وضعیت احتمالی طراحی و سپس با روش دلفی از کارشناسان و متخصصان درباره آنها نظرخواهی شد. نتایج به دست آمده از نرم افزار Scenario Wizard نشان داد که از جمع کل سناریوهای استخراجی تعداد ۷ سناریو قوی و با اثرگذاری بالا بر سیستم، ۱۰۳ سناریو ضعیف و ۵۹ سناریو نیز با شرایط کسب و کار سرزمینی ناسازگار بود.

جدول ۶: عوامل کلیدی پژوهش و وضعیت‌های احتمالی پیش رو

Table 6: Key research factors and potential future scenarios

کد	وضعیت‌های محتمل	وضعیت	عوامل کلیدی تأثیرگذار
A1	رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی	مطلوب	A: تحریم
A2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
A3	تشدید فشارهای بین‌المللی بر وضعیت کسب و کارها	بحرانی	
B1	افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب و کارها	مطلوب	B: درآمد
B2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
B3	وضعیت بد درآمدی کسب و کارها و مردم	بحرانی	
C1	افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی	مطلوب	C: جذب سرمایه‌های خارجی
C2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
C3	ضعف شدید سرمایه‌گذاری‌های خارجی	بحرانی	
D1	رونق بازار و افزایش خرید و فروش و معامله	مطلوب	D: دسترسی به بازار
D2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
D3	کساد و بی‌رونقی بازار	بحرانی	
E1	افزایش دسترسی به سرمایه	مطلوب	E: دسترسی به سرمایه
E2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
E3	ضعف دسترسی به سرمایه	بحرانی	
F1	افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به روز در رونق کسب و کار	مطلوب	F: دسترسی به تکنولوژی
F2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	
F3	بی‌توجهی به ظرفیت‌های تکنولوژی در بهبود وضعیت کسب و کار	بحرانی	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

همان‌طور که پیشتر از این اشاره شد و در تابلوی سناریوهای قوی (شکل ۴) نیز مشخص است، ۷ سناریوی قوی و محتمل با ۴۲ وضعیت احتمالی پیش روی آینده کسب و کار سرزمینی در کشور ایران است. با توجه به شکل ۴ عمده سناریوها در گروه سناریوهای با وضعیت مطلوب و بحرانی قرار دارد؛ به طوری که از مجموع ۴۲ وضعیت موجود، ۱۹ وضعیت (معادل ۴۵/۲۳ درصد) در گروه وضعیت‌های مطلوب و ۱۷ وضعیت (معادل ۴۰/۴۷ درصد) نیز در گروه وضعیت‌های بحرانی قرار دارد. این مسئله نشان می‌دهد که کسب و کار سرزمینی در ایران با وجود وضعیت بحرانی که می‌تواند دچار آن شود، با برنامه‌ریزی درست و مطلوب و مدیریت صحیح در راستای توجه هرچه بیشتر به رونق سناریوهای قوی و بهبود سناریوهای ضعیف با برنامه‌ریزی‌های منسجم و اصولی می‌تواند مسیر مناسبی پیدا کند.

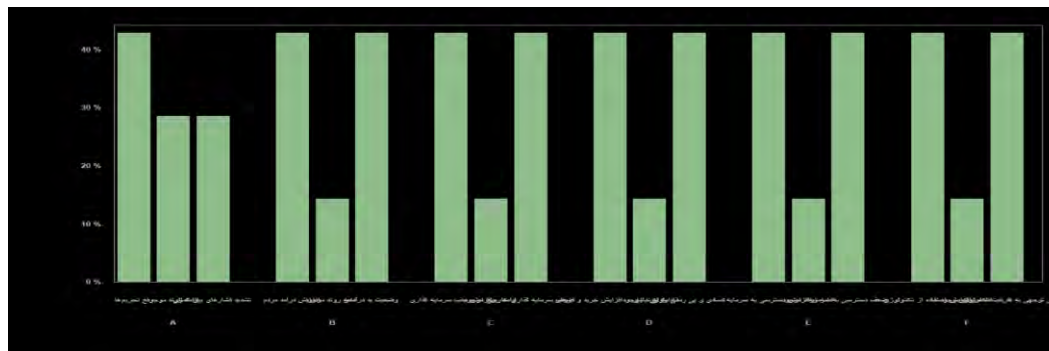
همچنین، نتایج نشان می‌دهد که از بین ۷ سناریوی قوی و محتمل سناریوی اول شرایط کاملاً مطلوب و پیش‌برنده دارد، سناریوهای ۲ و ۳ شرایط مطلوب، سناریوی ۴ شرایط بینابین و ایستا، سناریوهای ۵ و ۶ وضعیت بحرانی و درنهایت، سناریوی ۷ شرایط کاملاً بحرانی را دارد.

سناریو شماره ۱	سناریو شماره ۲	سناریو شماره ۳	سناریو شماره ۴	سناریو شماره ۵	سناریو شماره ۶	سناریو شماره ۷
A: رفع کامل تحریم‌ها و باز شدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی	A: ادامه روند موجود	A: تشدید فشارهای بین‌المللی بر وضعیت کسب و کارها	A: رفع کامل تحریم‌ها و باز شدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی	A: رفع کامل تحریم‌ها و باز شدن درهای اقتصاد داخلی	A: ادامه روند موجود	A: تشدید فشارهای بین‌المللی بر وضعیت کسب و کارها
B: افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب‌وکارها	B: ادامه روند موجود	B: وضعیت بد درآمدی کسب‌وکارها و مردم	B: ادامه روند موجود	B: وضعیت بد درآمدی کسب‌وکارها و مردم	B: وضعیت بد درآمدی کسب‌وکارها و مردم	B: وضعیت بد درآمدی کسب‌وکارها و مردم
C: افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی	C: ادامه روند موجود	C: ضعف شدید سرمایه‌گذاری‌های خارجی	C: ادامه روند موجود	C: ضعف شدید سرمایه‌گذاری‌های خارجی	C: ضعف شدید سرمایه‌گذاری‌های خارجی	C: ضعف شدید سرمایه‌گذاری‌های خارجی
D: رونق بازار و افزایش خرید و فروش و معامله	D: ادامه روند موجود	D: کساد و بی‌رونقی بازار	D: ادامه روند موجود	D: کساد و بی‌رونقی بازار	D: کساد و بی‌رونقی بازار	D: کساد و بی‌رونقی بازار
E: افزایش دسترسی به سرمایه	E: ادامه روند موجود	E: ضعف دسترسی به سرمایه	E: ادامه روند موجود	E: ضعف دسترسی به سرمایه	E: ضعف دسترسی به سرمایه	E: ضعف دسترسی به سرمایه
F: افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز در رونق کسب‌وکار	F: ادامه روند موجود	F: بی‌توجهی به ظرفیت‌های تکنولوژی در بهبود وضعیت کسب‌وکار	F: ادامه روند موجود	F: بی‌توجهی به ظرفیت‌های تکنولوژی در بهبود وضعیت کسب‌وکار	F: بی‌توجهی به ظرفیت‌های تکنولوژی در بهبود وضعیت کسب‌وکار	F: بی‌توجهی به ظرفیت‌های تکنولوژی در بهبود وضعیت کسب‌وکار

شکل ۴: تابلوی سناریوهای سازگار پیش روی کسب‌وکار سرزمینی در ایران (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

Figure 4: Scenario dashboard for compatible future scenarios of territorial businesses in Iran

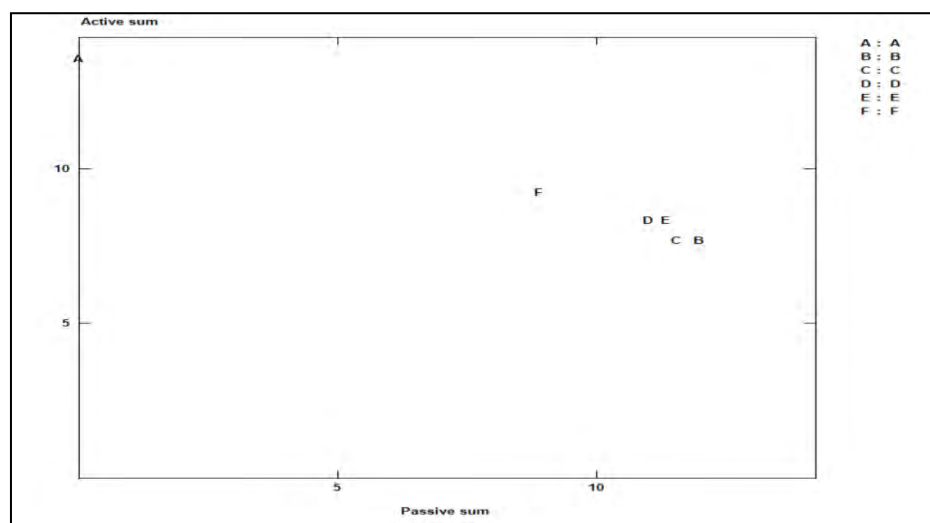
یکی از مسائلی که در خروجی‌های به‌دست‌آمده از نرم‌افزار Scenario Wizard می‌تواند مورد توجه و اهمیت باشد، میزان فراوانی هرکدام از وضعیت‌های بررسی‌شده برای عوامل پژوهش است. اهمیت این مسئله از آنجاست که نشان می‌دهد در هرکدام از عوامل بررسی‌شده از نظر متخصصان کدام وضعیت احتمالی پیش رو بیشتر مورد توجه بوده است و فراوانی بیشتری دارد. همان‌طور که از شکل ۵ مشخص است، وضعیت احتمالی مطلوب و بحرانی بیشتر با نسبت مساوی در همه عوامل (به‌جز در عامل اول که مربوط به مؤلفه تحریم بوده و در آن متغیر A1 یعنی رفع کامل تحریم‌ها و باز شدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی بیشترین فراوانی را داشته است) بیشترین فراوانی را دارد. این مسئله نشان می‌دهد که با توجه به شرایط امروز کسب‌وکار سرزمینی در ایران این دو وضعیت بیشترین احتمال را برای چشم‌انداز آینده دارند؛ به‌طوری که توجه به وضعیت‌های مطلوب احتمال خوشایندی است که متخصصان برای آینده متصور هستند و لازمه آن مدیریت صحیح و برنامه‌ریزی مطلوب در راستای توجه به ظرفیت‌های بی‌شمار داخلی و ارتباطی برای ارتباط با جهان سرمایه است. همچنین، توجه به وضعیت‌های بحرانی نیز نشان‌دهنده وضعیت ناخوشایندی است که با توجه به شرایط موجود و بی‌توجهی و کم‌توجهی‌های متعدد به ظرفیت‌های موجود قابل برداشت و احتمال بوده است.

شکل ۵: نمودار فراوانی وضعیت‌های احتمالی استفاده‌شده در پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

Figure 5: Frequency diagram of potential scenarios used in the research

یکی دیگر از خروجی‌های مهم نرم‌افزار Scenario Wizard که می‌تواند پژوهشگر را در اطمینان از اثرگذاری عوامل استفاده‌شده پژوهش و جایگاه آنها در تحلیل و اثرگذاری بر سیستم راهنمایی کند، سیستم شبکه‌ای است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از شکل ۶ و جایگاه قرارگیری هرکدام از مؤلفه‌ها می‌توان به میزان اثرگذاری آنها پی برد. در این راستا، مؤلفه A (تحریم) در سمت چپ و قسمت شمال شرقی نمودار قرار دارد. مسئله‌ای که نشان می‌دهد این مؤلفه تأثیرگذاری بالای این عامل را در وضعیت آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور دارد؛ به‌طوری که این عامل کلیدی‌ترین عامل برای آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور است و برنامه‌ریزی‌های مربوط به کسب‌وکار سرزمینی کشور باید در راستای توجه به این عامل و اثرهای آن انجام بگیرد. همچنین، سایر مؤلفه‌ها در قسمت شمال نمودار و متمایل به غرب آن قرار گرفته است. مسئله‌ای که نشان‌دهنده اثرگذاری و اثرپذیری همزمان و بالای این مؤلفه‌ها در سیستم است. به‌طور کلی، نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که مؤلفه‌های پژوهش به‌خوبی انتخاب شده است و این عوامل بیشترین اثرگذاری را بر آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور دارد. در این میان، برنامه‌ریزی‌ها باید در راستای توجه به اثرهای تحریم‌ها بر وضعیت رونق داخلی کسب‌وکار سرزمینی و ارتباط بیرونی آن صورت بگیرد.

شکل ۶: نتایج نمودار سیستم شبکه‌ای پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

Figure 6: Results of the network system diagram in the research

بحث و تحلیل سناریوهای پژوهش

سناریوهای قوی و پیش‌برنده

این سناریوها شامل سناریوهای شماره ۱، ۲ و ۳ است که در وضعیت مطلوب، قوی و پیش‌برنده قرار دارند. در سناریوی اول تمامی حالت‌های عامل‌ها مطلوب بوده است؛ بنابراین به‌عنوان ایدئال‌ترین سناریوی پیش رو برای توسعه فضای کسب‌وکار سرزمینی در کشور ایران در نظر گرفته می‌شود. در این سناریو تمامی عوامل شامل رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی، افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب‌وکارها، افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی، رونق بازار و افزایش خرید و فروش و معامله، افزایش دسترسی به سرمایه و افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز در رونق کسب‌وکار در یک هماهنگی و یکپارچگی کامل قرار دارد. در میان این عوامل، رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی نقش بسزایی دارد؛ به‌طوری‌که برنامه‌ریزی در زمینه رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی می‌تواند نقش مهمی در رونق بازار، افزایش مبادلات و ایجاد زمینه برای رقابت و دسترسی متنوع به ابزار تولید باکیفیت، دستگاه‌های مجهز و دیگر موارد حیاتی برای توسعه کسب‌وکار داشته باشد. در چنین شرایطی دسترسی به کالاهای متنوع از نظر قیمت و کیفیت با توجه به سطح درآمدهای مختلف مصرف‌کنندگان امکان‌پذیر می‌شود؛ در نتیجه خطر خرید و فروش کاهش می‌یابد و زمینه برای رونق اقتصادی فراهم می‌شود و به دنبال آن شرایط اقتصادی مردم بهبود و درآمدهای آنها افزایش می‌یابد. همچنین، دسترسی بهتر به سرمایه برای مردم و کسب‌وکارها فراهم می‌شود که به سهم خود بهبود بازار و افزایش خرید و فروش را به همراه دارد. از دیگر مزایای این سناریو می‌توان به امکان حضور بخش خصوصی در بازار کسب‌وکار اشاره کرد. در این سناریو بخش خصوصی قادر خواهد بود با مدیریت و برنامه‌ریزی بهینه سرمایه‌گذاران خارجی را به کشور جذب کند. این امر نه تنها موجب بهبود دسترسی به برندهای معتبر و رقابت در بازار داخلی می‌شود، زمینه‌ساز انتقال تکنولوژی و نوآوری نیز خواهد بود. چنین شرایطی می‌تواند تأثیرهای مثبتی بر رونق بازار داخلی داشته باشد و موجب افزایش کیفیت محصولات و خدمات در بازار ایران شود.

رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی می‌تواند تحولات عمده‌ای را در فضای کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران ایجاد کند. با رفع تحریم‌ها ورود سرمایه‌گذاران خارجی به بازار ایران تسهیل می‌شود و این موضوع می‌تواند به توسعه و رونق کسب‌وکارها منجر شود. همچنین، دسترسی کسب‌وکارهای ایرانی به فناوری‌ها و نوآوری‌های جدید جهانی افزایش می‌یابد که این امر باعث بهبود کیفیت و بهره‌وری آنها خواهد شد. به علاوه، با دسترسی به بازارهای بین‌المللی کسب‌وکارهای ایرانی می‌توانند محصولات و خدمات خود را به بازارهای جدید صادر کنند و درآمد و سودآوری خود را افزایش دهند. بهبود این سناریو از منظر اقتصادی و اجتماعی، رونق اقتصادی و افزایش فعالیت‌های کسب‌وکار می‌تواند به کاهش میزان بیکاری در کشور منجر شود. همچنین، رقابت با کسب‌وکارهای بین‌المللی کسب‌وکارهای داخلی را به بهبود کیفیت و کارایی خود وادار می‌کند که این امر در نهایت، به افزایش رقابت‌پذیری و توسعه پایدار اقتصادی منجر می‌شود؛ در نتیجه رشد اقتصادی و افزایش درآمدها و سطح زندگی مردم بهبود و رفاه اجتماعی افزایش می‌یابد؛ با این حال این سناریو چالش‌ها و خطرهایی نیز به همراه دارد؛

ازجمله این چالش‌ها می‌توان به افزایش وابستگی به بازارهای خارجی اشاره کرد که ممکن است در صورت وقوع تغییرات سیاسی یا اقتصادی در سطح بین‌المللی به کسب‌وکارهای داخلی آسیب برساند. همچنین، ورود کالاها و خدمات خارجی به بازار داخلی ممکن است فشار رقابتی را برای کسب‌وکارهای داخلی افزایش دهد و به دنبال آن کسب‌وکارها در صورت نداشتن توانایی رقابت دچار مشکل می‌شوند. علاوه بر این، تعامل بیشتر با جهان ممکن است تغییرات فرهنگی و اجتماعی را نیز به دنبال داشته باشد که نیاز به مدیریت و تطابق با شرایط جدید دارد. برای بهره‌برداری کامل از فرصت‌های ناشی از رفع تحریم‌ها نیاز است که در زیرساخت‌های اقتصادی و توسعه منابع انسانی سرمایه‌گذاری شود. تنوع‌بخشی به اقتصاد داخلی نیز برای کاهش وابستگی به بازارهای خارجی اهمیت دارد. همچنین، ارائه حمایت‌های مالی، آموزشی و مشاوره‌ای به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط می‌تواند به تقویت توان رقابتی کسب‌وکارهای داخلی کمک کند. در نهایت، این سناریو می‌تواند به عنوان یک فرصت بزرگ برای کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران مطرح شود؛ اما نیاز به مدیریت دقیق و استراتژیک دارد تا به جایگاه مطلوب و پایدار دست یابد. در سناریو دوم تنها عامل اول (ادامه روند اول) در حالت بینابین قرار دارد؛ به این معنا که وضعیت متعادل و ناپایدار است. در این سناریو شرایط اقتصادی و سیاسی ممکن است همچنان در وضعیت تغییرات تدریجی باقی بماند که در این صورت برخی از چالش‌ها همچنان باقی خواهد ماند. در این سناریو افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب‌وکارها، افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی، رونق بازار و افزایش خرید و فروش، افزایش دسترسی به سرمایه و افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز در رونق کسب‌وکار در وضعیت مطلوب قرار دارند. این امر نشان می‌دهد که با وجود برخی از مشکلات و چالش‌ها فرصت‌های زیادی برای بهبود وضعیت اقتصادی و گسترش کسب‌وکارها وجود دارد که می‌تواند به تقویت فضای کسب‌وکار در ایران کمک کند. در سناریو سوم عامل اول (تشدید فشارهای بین‌المللی بر وضعیت کسب‌وکارها) در وضعیت نامطلوب و بدبین قرار دارد؛ به‌طوری که فشارهای خارجی مانند تحریم‌ها یا شرایط سیاسی ممکن است مشکلات بیشتری را برای کسب‌وکارهای داخلی ایجاد کند؛ با این حال عامل دیگر مانند افزایش درآمد مردم، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، رونق بازار، افزایش دسترسی به سرمایه و افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز همچنان در وضعیت مطلوب قرار دارد. این سناریو نشان‌دهنده این است که اگرچه فشارهای بین‌المللی ممکن است به مشکلات اقتصادی و کسب‌وکارها آسیب بزند؛ اما عوامل داخلی می‌توانند همچنان به رشد و توسعه فضای کسب‌وکار کمک کنند.

در **جدول ۷** میزان سازگاری هریک از وضعیت‌های احتمالی مربوط به این سناریو بیان شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد فرض‌های A1، D1، B1 و C1 به ترتیب بیشترین ارزش سازگاری را در سناریوها دارند. این مسئله نشان‌دهنده اهمیت بالای این فرض‌ها و اهمیت توجه به آنها در آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور است.

جدول ۷: ارزش سازگاری فرض‌های پژوهش در سناریوی برنده (سناریوی اول)

Table 7: Compatibility value of research assumptions in the winning scenario (Scenario one)

ارزش سازگاری	فرض	عوامل کلیدی
۲۴	رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی	رفع تحریم‌ها
۲۱	رونق بازار و افزایش خرید و فروش و معامله	رونق بازار
۲۰	افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب‌وکارها	بهبود مالی کسب‌وکارها
۱۹	افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی	جذب سرمایه‌گذاری خارجی
۱۸	افزایش دسترسی به سرمایه	دسترسی به سرمایه
۱۵	افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز در رونق کسب‌وکار	نقش تکنولوژی در رونق کسب‌وکارها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

سناریوهای بینابین (ادامه وضع موجود)

براساس نتایج خروجی سناریویزارد سناریو چهارم (ادامه وضع موجود) در حالت بینابین قرار دارد. در این سناریو تنها عامل اول، یعنی «رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی» در وضعیت مطلوب قرار دارد و ۵ عامل دیگر (افزایش درآمد مردم و بهبود مالی کسب‌وکارها، افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی، رونق بازار و افزایش خرید و فروش و معامله، افزایش دسترسی به سرمایه و افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز در رونق کسب‌وکار) در وضعیت بینابین قرار دارد.

سناریوی «ادامه وضع موجود» در حالت بینابین به این معناست که اگرچه رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی محقق شده است، سایر عوامل کلیدی هنوز در وضعیت نامطلوب یا نیمه‌مطلوب قرار دارد. این سناریو نشان‌دهنده شرایطی است که در آن اقتصاد ایران بخشی از فرصت‌های جهانی را بهره‌برداری کرده است؛ اما هنوز نتوانسته است به‌طور کامل از مزایای این فرصت‌ها استفاده کند. رفع کامل تحریم‌ها و بازشدن اقتصاد ایران به‌سوی جهان به‌طور بالقوه می‌تواند فرصت‌های گسترده‌ای را برای بهبود وضعیت اقتصادی و کسب‌وکارها فراهم کند؛ با این حال اگر درآمد مردم و وضعیت مالی کسب‌وکارها به‌طور ملموس بهبود نیابد، این امر می‌تواند به کاهش توان خرید مردم و کاهش انگیزه برای سرمایه‌گذاری منجر شود. به‌عبارتی، رفع تحریم‌ها ممکن است در کوتاه‌مدت تأثیر مثبت داشته باشد؛ اما این اثرها بدون بهبود اقتصادی پایدار ممکن است کوتاه‌مدت و محدود باقی بماند.

افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز در این سناریو در وضعیت بینابین قرار دارد؛ به این معنا که ورود سرمایه‌گذاران خارجی به ایران هنوز به سطح مطلوب نرسیده است. این وضعیت ممکن است به‌دلایل مختلفی از جمله نگرانی‌ها درباره ثبات سیاسی و اقتصادی، قوانین و مقررات پیچیده یا نبود زیرساخت‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری باشد؛ درنتیجه اگرچه برخی سرمایه‌گذاری‌های خارجی صورت گرفته است، این میزان هنوز به‌اندازه‌ای نیست که تأثیرهای عمیق و پایدار بر اقتصاد کشور داشته باشد. رونق بازار و افزایش خرید و فروش نیز به‌طور کامل محقق نشده است. ممکن است بازارهای داخلی تا حدی رشد کرده باشد؛ اما هنوز به‌اندازه کافی قوی نیست تا موتور اصلی رشد اقتصادی باشد. این امر می‌تواند به‌دلیل مشکلات موجود در دسترسی به سرمایه و اعتباریابی، نبود اعتماد مصرف‌کنندگان به بهبود وضعیت اقتصادی و یا نبود تقاضای کافی در بازار باشد.

افزایش دسترسی به سرمایه نیز در وضعیت بینابین قرار دارد؛ به این معنا که کسب‌وکارها هنوز با محدودیت‌هایی در دسترسی به منابع مالی مواجه هستند. این موضوع می‌تواند ناشی از سیستم بانکی ناکارآمد، نبود ابزارهای مالی متنوع، یا مشکلات اعتباری باشد که کسب‌وکارها را از رشد و توسعه بازمی‌دارد. درنهایت، افزایش استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز نیز هنوز به‌طور کامل محقق نشده است. این موضوع می‌تواند به دلیل نبود سرمایه‌گذاری کافی در بخش تحقیق و توسعه، ناتوانایی کسب‌وکارها در پذیرش و اجرای تکنولوژی‌های جدید یا نبود زیرساخت‌های تکنولوژیکی مناسب باشد. در این شرایط اگرچه برخی کسب‌وکارها از فناوری‌های نوین استفاده می‌کنند، این استفاده به‌اندازه‌ای گسترده و فراگیر نیست که موجب یک تغییر اساسی در اقتصاد شود. به‌طور کلی، این سناریوی بینابین نشان می‌دهد که رفع تحریم‌ها به‌تنهایی نمی‌تواند تمامی مشکلات اقتصادی را حل کند و برای رسیدن به یک وضعیت مطلوب و پایدار باید به بهبود سایر عوامل کلیدی نیز توجه شود. این شامل ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، بهبود وضعیت مالی مردم و کسب‌وکارها، تقویت بازارهای داخلی، بهبود دسترسی به منابع مالی و افزایش استفاده از فناوری‌های نوین است.

سناریوهای بحرانی (فاجعه کسب‌وکار)

از هفت سناریو موجود تنها سناریوهای ۵، ۶ و ۷ در وضعیت بحرانی (فاجعه کسب‌وکار) قرار دارند. این سناریوهای بحرانی که به‌عنوان «فاجعه کسب‌وکار» طبقه‌بندی شده است، نشان‌دهنده شرایطی است که در آن کسب‌وکارها و اقتصاد ایران با چالش‌های جدی و آسیب‌پذیری‌های گسترده‌ای مواجه می‌شوند. در این سناریوها اگرچه ممکن است رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی در برخی موارد تحقق یافته باشد، سایر عوامل کلیدی به‌شدت بحرانی و ناپایدار است.

در سناریوی ۵، عامل رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی در وضعیت مطلوب قرار دارد؛ اما سایر عوامل در وضعیت بحرانی است؛ این بدان معناست که حتی باوجود دسترسی به بازارهای جهانی و افزایش پتانسیل‌های اقتصادی، مشکلات ساختاری و عملکردی در داخل کشور مانع از بهره‌برداری کامل از این فرصت‌ها می‌شود. برای مثال، ممکن است درآمد مردم و وضعیت مالی کسب‌وکارها به دلیل عواملی مانند میزان بالای تورم، بیکاری گسترده یا بی‌ثباتی اقتصادی همچنان ضعیف باقی بماند. این شرایط منجر به کاهش تقاضای داخلی و افت قدرت خرید می‌شود که درنهایت، رونق اقتصادی و افزایش خرید و فروش را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. در چنین سناریویی ممکن است سرمایه‌گذاران خارجی باوجود تمایل به ورود به بازار ایران به دلیل ناامنی‌های اقتصادی یا نبود زیرساخت‌های مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری از سرمایه‌گذاری در کشور منصرف شوند. علاوه بر این، کسب‌وکارها با چالش‌های جدی در دسترسی به سرمایه مواجه خواهند بود که ممکن است ناشی از محدودیت‌های مالی و اعتباری، میزان بهره‌های بالا یا نبود نظام بانکی کارآمد باشد. در این شرایط حتی اگر برخی کسب‌وکارها به فناوری‌های نوین دسترسی داشته باشند، نبود حمایت‌های مالی و محیط کسب‌وکار مناسب مانع از بهره‌برداری مؤثر از این فناوری‌ها می‌شود.

در سناریوی ۶، وضعیت عامل رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی در حالت بینابین قرار دارد؛ اما سایر عوامل در وضعیت بحرانی است. این سناریو نشان‌دهنده شرایطی است که در آن نه تنها عوامل داخلی به شدت بحرانی است، حتی رفع تحریم‌ها نیز نتوانسته به طور کامل به اقتصاد کمک کند. این وضعیت می‌تواند ناشی از تداوم برخی محدودیت‌های بین‌المللی، نبود توافقات تجاری مؤثر یا مشکلات در زنجیره‌های تأمین باشد که مانع از ورود کامل اقتصاد ایران به بازارهای جهانی می‌شود. در چنین شرایطی کسب‌وکارهای داخلی نه تنها با مشکلات ناشی از وضعیت بحرانی اقتصاد داخلی مواجه هستند، حتی فرصت‌های بین‌المللی نیز به طور کامل در دسترس نیست. این وضعیت می‌تواند به افزایش ناامیدی و بی‌اطمینانی در میان کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاران منجر شود و در نهایت، به کاهش رشد اقتصادی و افزایش بیکاری دامن بزند.

در سناریوی ۷ تمامی عوامل در وضعیت بحرانی قرار دارد. این بدترین حالت ممکن است که در آن نه تنها اقتصاد داخلی با مشکلات جدی روبه‌روست، حتی عامل رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی نیز نتوانسته بهبودی ایجاد کند. در این سناریو کسب‌وکارها با یک بحران چندجانبه مواجه هستند که در آن نه تنها درآمدها و وضعیت مالی به شدت ضعیف است، هیچ چشم‌انداز روشنی برای بهبود وضعیت وجود ندارد، سرمایه‌گذاری خارجی به حداقل می‌رسد یا به طور کامل قطع می‌شود، بازارهای داخلی در رکود عمیقی فرو می‌روند و کسب‌وکارها به سختی می‌توانند به منابع مالی دسترسی پیدا کنند. علاوه بر این، استفاده از فناوری‌های نوین به دلیل نبود منابع مالی و محیط کسب‌وکار مناسب تا حدودی غیرممکن است. این سناریوها نشان‌دهنده وضعیت‌هایی است که در آن اقتصاد و کسب‌وکارهای ایران در شرایط بسیار سخت و ناپایدار قرار می‌گیرد. در این شرایط مدیریت بحران و تلاش برای بهبود وضعیت اقتصادی با سیاست‌های اقتصادی پایدار و حمایت از کسب‌وکارها بسیار حیاتی خواهد بود.

نتیجه‌گیری

محققان در پژوهش حاضر به طور جامع عواملی را شناسایی و تحلیل کردند که در مسیر توسعه و بهینه‌سازی کسب‌وکارهای سرزمینی نقش حیاتی دارد. از میان عوامل متعدد و جامع بررسی شده ده عامل به عنوان کلیدی‌ترین عوامل انتخاب شده است که شامل تحریم‌ها، درآمد، جذب سرمایه‌های خارجی، دسترسی به بازار، دسترسی به سرمایه، مشارکت، دسترسی به تکنولوژی، هزینه انرژی، مشارکت بخش خصوصی و منابع است. این عوامل بیشترین تأثیر را بر وضعیت آینده توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران دارد و به دو دسته عوامل دوگانه، یعنی متغیرهای خطر و هدف تقسیم شده است. این ده عامل کلیدی نه تنها وضعیت فعلی کسب‌وکارهای سرزمینی را شکل می‌دهند، آینده توسعه این بخش را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. تفکیک این عوامل به دو دسته «متغیرهای خطر» و «متغیرهای هدف» به روشنی نشان‌دهنده تأثیر مستقیم و غیرمستقیم آنها بر سناریوسازی‌های آینده است. تحریم‌ها و دسترسی به بازار از مهم‌ترین متغیرهای خطر است؛ زیرا شرایط بین‌المللی و اقتصادی کشور را به طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهند. تحریم‌ها می‌توانند به کاهش جذب سرمایه‌های خارجی و محدودیت در دسترسی به تکنولوژی منجر شوند؛ در حالی که دسترسی به بازار عامل تعیین‌کننده‌ای در بقای کسب‌وکارهاست. جذب سرمایه و دسترسی به سرمایه با

یکدیگر ارتباط مستقیمی دارند. جذب سرمایه‌های خارجی نیازمند بستریایی چون ثبات اقتصادی و امنیت سرمایه‌گذاری است که بدون دسترسی به منابع مالی داخلی پایدار نخواهد بود. هزینه انرژی و منابع به دلیل منابع غنی انرژی ایران ظرفیت ویژه‌ای را برای کاهش هزینه تولید دارند؛ اما اگر هزینه‌های انرژی افزایش یابد یا مدیریت منابع ناکارآمد باشد، این مزیت رقابتی ازدست خواهد رفت. مشارکت بخش خصوصی و مشارکت عمومی نیز نشان‌دهنده اهمیت هم‌افزایی بین بخش‌های مختلف اقتصادی است. مشارکت بخش خصوصی می‌تواند منجر به بهبود بهره‌وری و نوآوری شود؛ درحالی که مشارکت عمومی تضمین‌کننده پشتیبانی سیاسی و اجتماعی از برنامه‌های توسعه‌ای است.

نتایج پژوهش نشان داد که عوامل مستقل به خودی خود تهدیدی برای توسعه کسب‌وکار نیستند و در صورت نرمال‌بودن توزیع عوامل کلیدی حتی می‌توانند شرایط مطلوبی را برای توسعه فراهم کنند؛ با این حال مهم‌ترین اولویت در توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی مدیریت عوامل موجود در موقعیت خطر و مخاطره است؛ ازجمله این عوامل می‌توان به دسترسی به سرمایه، جذب سرمایه‌های خارجی، دسترسی به بازار، درآمد و رفع تحریم‌ها اشاره کرد که اصلی‌ترین چالش‌ها و موانع در مسیر توسعه کسب‌وکارها هستند. همچنین، نتایج پژوهش در ارتباط با موانع موجود بر سر راه کسب‌وکارها برای شناسایی عوامل نشان داد که اگرچه دسترسی به سرمایه یکی از موانع کلیدی در توسعه کسب‌وکارهاست، ضعف در نظام تأمین مالی، میزان‌های بالای بهره و نبود حمایت مؤثر از کارآفرینان مانع تأمین منابع لازم برای شروع و گسترش فعالیت‌ها شده است. این مشکل به‌ویژه برای کسب‌وکارهای کوچک و متوسط که به منابع مالی بیشتری نیاز دارند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. از سوی دیگر، جذب‌نشدن سرمایه‌های خارجی نیز به دلیل تحریم‌ها، ناطمینانی‌های اقتصادی و موانع قانونی از دیگر موانع موجود بر سر راه کسب‌وکارهاست که با چالش‌های جدی مواجه است. این موضوع نه تنها فرصت‌های توسعه فناوری و رشد اقتصادی را محدود می‌کند، جریان سرمایه‌گذاری بین‌المللی را نیز به حداقل رسانده است. علاوه بر این، دسترسی به بازار با موانعی نظیر ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل، محدودیت‌های صادراتی و رقابت ناعادلانه روبه‌روست که این موانع از طرفی، توان رقابتی کسب‌وکارها را کاهش داده و از طرف دیگر، مانع بهره‌برداری از ظرفیت‌های تولیدی شده است. یکی دیگر از موانع اساسی درآمد پایین و ناپایدار است که امکان سرمایه‌گذاری مجدد و توسعه فعالیت‌ها را محدود می‌کند. این مسئله باعث می‌شود رشد کسب‌وکارها متوقف شود و اعتماد سرمایه‌گذاران به آینده اقتصادی کاهش یابد. در این میان، تحریم‌ها به‌عنوان یکی از موانع ساختاری مهم، دسترسی به منابع مالی، بازارهای بین‌المللی و تکنولوژی‌های مدرن را به شدت محدود کرده و هزینه‌های واردات را افزایش داده است. این شرایط توان رقابت‌پذیری محصولات داخلی را کاهش داده و بسیاری از فرصت‌های اقتصادی را از بین برده است. تورم نیز به‌عنوان یک مانع ثانویه هزینه‌های تولید و مواد اولیه را افزایش و قدرت خرید مشتریان را کاهش داده است. این وضعیت باعث ایجاد فضای اقتصادی ناامن شده و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت کسب‌وکارها را مختل کرده است. در مجموع، این موانع به‌صورت شبکه‌ای به یکدیگر متصل بوده است و تأثیرات متقابلی بر یکدیگر دارد؛ برای مثال، تورم باعث کاهش درآمد می‌شود که این مسئله دسترسی به سرمایه و توان جذب سرمایه‌های خارجی را محدودتر می‌کند. این شبکه پیچیده نیازمند مداخلات ساختاری ازجمله کاهش تورم، تسهیل قوانین سرمایه‌گذاری، بهبود زیرساخت‌ها و بازسازی روابط بین‌المللی است تا مسیر توسعه کسب‌وکارها هموار شود.

در ارتباط با نتایج سناریوهای مختلف نیز مشخص شد که رفع تحریم‌ها و بازشدن درهای اقتصاد جهانی به روی اقتصاد داخلی تنها یک بخش از پازل توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران است. سناریوهای بینابین و بحرانی نشان می‌دهند که بدون مدیریت مؤثر سایر عوامل کلیدی مانند دسترسی به سرمایه، جذب سرمایه‌های خارجی، بهبود زیرساخت‌ها و توسعه بازارها، فرصت‌های ناشی از رفع تحریم‌ها نمی‌تواند به‌طور کامل بهبود اقتصادی و رشد پایدار را به همراه داشته باشد؛ بنابراین تمرکز بر یکپارچگی و تعامل مؤثر بین این عوامل برای رسیدن به توسعه مطلوب ضروری است. در ارزیابی کلی از پژوهش حاضر می‌توان گفت که این پژوهش گامی مؤثر در راستای شناخت و تحلیل عوامل کلیدی و پیشران‌های توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران برداشته است. نتایج این پژوهش می‌تواند به تصمیم‌گیرندگان و برنامه‌ریزان کمک کند تا با تمرکز بر این عوامل و توجه به ارتباطات متقابل آنها استراتژی‌های بهینه‌ای را برای توسعه اقتصادی و رشد کسب‌وکارها در ایران طراحی کنند؛ با این حال برخی کاستی‌ها نیز وجود دارد که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. یکی از این کاستی‌ها ممکن است مربوط به انتخاب و محدودیت‌های عوامل بررسی شده باشد. شاید عواملی دیگر که در این پژوهش مورد توجه قرار نگرفته است نیز بتوانند نقش مهمی در توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی داشته باشند. علاوه بر این، محققان در پژوهش حاضر می‌توانند با بررسی بیشتر ارتباطات و تأثیرات متقابل این عوامل بر یکدیگر و تحلیل عمیق‌تر سناریوها به نتایج دقیق‌تری دست یابند. با وجود این، پژوهش حاضر به‌طور چشمگیری به ادبیات موضوعی توسعه کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران کمک می‌کند. این کمک با ارائه یک چارچوب تحلیلی برای شناسایی و ارزیابی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه کسب‌وکارها و نیز ارائه سناریوهای مختلف براساس وضعیت این عوامل محقق می‌شود. به این ترتیب، نتایج این پژوهش می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک و تدوین سیاست‌های کلان در راستای توسعه پایدار و بهینه‌سازی کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران قرار گیرد.

منابع

- امینی روشن، زهرا، غلامیان، جواد، محمودی، احمد، و عزیزی، بهادر (۱۴۰۱). ارائه مدل ویژگی شخصیتی و انگیزه کارآفرینی بر قصد راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ورزشی: نقش میانجی آگاهی از کارآفرینی. توسعه کارآفرینی، ۱۵(۱)، ۶۰-۴۱. <https://doi.org/10.22059/jed.2022.332949.653808>
- رضوانی، مهران، افراسیابی، راحله، و مبینی دهکردی، علی (۱۴۰۲). شناسایی مؤلفه‌های پیشاینده یا مؤثر بر الگوی بین‌المللی‌سازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط با فناوری بالا. جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۳(۵۲)، انتشار آنلاین. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.234973.2551>
- رهنمای رودپشتی، فریدون، انصاری، ابوالفضل، معمارزاده طهران، غلامرضا، و حمیدی‌فر، فاطمه (۱۴۰۲). ارائه مدل حکمرانی توسعه کسب‌وکار کارآفرینانه. آینده‌پژوهی مدیریت، ۳۴(۱۳۴)، ۲۳-۱. <https://doi.org/10.30495/jmfr.2023.71937.2802>
- سرلاب، رقیه، صادقی، محسن، و فرید فتحی، مریم (۱۴۰۲). مدل‌سازی توسعه کسب‌وکارهای ورزشی بانوان استان آذربایجان غربی. پژوهش‌های فیزیولوژی و مدیریت ورزش، ۱۵(۱)، ۹۹-۸۱. https://www.sportrc.ir/article_175567.html

صالحی امیری، سیدرضا، صنیعی فر، میثم، الیاسی، مهدی، مختاری بایع کلایی، مهران، و سجادی جاغرق، سیدعبداله (۱۴۰۰). تحلیل اثر مؤلفه‌های محیطی بر توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در صنعت پتروشیمی. مدیریت

کسب‌وکار، ۱۳ (۵۲)، ۳۸۷-۳۶۷. https://journals.iau.ir/article_688162.html

طارمی، نگار، نیک فال، شیدا، نجفی، نگین، و میرطاهری، عرشیا (۱۴۰۳). اثر شرکت‌های کوچک و متوسط در توسعه اقتصادی. نهمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات بین رشته‌ای در مدیریت و مهندسی، تهران.

<https://civilica.com/doc/2037590>

عربیون، ابوالقاسم، حسینی، الهه، و آزاد، مهدی (۱۴۰۱). شناخت عوامل مؤثر بر شدت بین‌المللی‌سازی کسب‌وکارهای فناورمحور ایران. توسعه کارآفرینی، ۱۶ (۴)، ۱۶۵-۱۸۵.

<https://doi.org/10.22059/jed.2024.358958.654190>

فتاحی، مجید، صادقی، مرضیه، و تقوایی یزدی، مریم (۱۴۰۲). ارائه مدل برندسازی شخصی در توسعه کارآفرینی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۱۰ (۱)، ۱۸۴-۱۶۵.

<https://doi.org/10.22069/jead.2022.20666.1655>

فراهانی، حسین، نجفی، کبری، محمدی یگانه، بهروز، و نجفی کانی، علی‌اکبر (۱۴۰۳). تحلیل زمینه‌های بهبود نظام کارآفرینی و کسب‌وکارهای خرد و کوچک به منظور توسعه پایدار اقتصادی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان بابلسر). آمایش جغرافیایی فضا، ۱۴ (۱)، ۱۹-۱.

<https://doi.org/10.30488/gps.2023.401462.3651>

قاسمی، مریم، و یاراحمدی، میترا (۱۳۹۹). بررسی نقش صندوق کارآفرینی امید در توسعه کسب‌وکارهای خرد در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان کاشمر). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۹ (۱)، ۲۱۹-۲۴۲.

https://sociology.tabrizu.ac.ir/article_10627.html

قبادی، علی، شتاب بوشهری، ناهید، و خطیبی، امین (۱۳۹۹). ارائه مدل توسعه برند پوشاک ورزشی ایرانی. مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۹ (۴۷)، ۲۴۷-۲۶۴. https://faslname.msy.gov.ir/article_368.html

کسرابی، محمدسالار، ذکریایی، زینب، و محسنی، علی (۱۴۰۰). تبیین و طراحی مدل اجتماعی توسعه کسب‌وکار در بنگاه‌های اقتصادی: رویکرد داده‌بنیاد (مورد مطالعه: سازمان هلدینگ اتکا). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه،

۱۰ (۲)، ۱-۲۶. <https://doi.org/10.22034/jeds.2021.45615.1516>

گلرد، پروانه، پرتوافکنان، مصطفی، و نعمی، عبدالله (۱۳۹۹). نقش دولت در حمایت مالی و توسعه سرمایه‌گذاری در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط. دانش سرمایه‌گذاری، ۹ (۳۵)، ۲۷۷-۲۸۸.

http://www.jik-ifea.ir/article_16680.html

محرابی، جواد، خرسندی پیشکناری، سعید، و علی، داوری (۱۴۰۱). طراحی الگوی توسعه کسب‌وکارهای دانش‌بنیان در شرایط تحریم‌ها با رویکرد کارآفرینانه: یک مطالعه فراترکیب. مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی،

۱۳ (۴)، ۶۷۵-۶۹۰. <https://doi.org/10.22118/edc.2022.334540.2053>

محمدکاظمی، رضا، طالبی، کامبیز، داوری، علی، و دهقان نجم‌آبادی، عامر (۱۴۰۰). طراحی مدل توانمندسازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط دانش‌بنیان با رویکرد دی‌مئل. انجمن علوم مدیریت ایران، ۱۶ (۶۱)، ۱-۱۶.

https://journal.iams.ir/article_345.html

نادری، نادر، و خسروی، احسان (۱۴۰۳). آینده‌پژوهی توسعه صادرات کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کارآفرین (مورد مطالعه: واحدهای صنایع غذایی در شرکت شهرک‌های صنعتی استان کرمانشاه). *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، انتشار آنلاین. <https://doi.org/10.22069/jead.2024.21979.1782>

نوروزی، محمد، خاتمی، حسن، و حاجی حسینی، سعید (۱۴۰۳). طراحی چارچوب گونه‌شناسی حمایت‌های دولت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط. *بهبود مدیریت*، انتشار آنلاین. <https://doi.org/10.22034/jmi.2024.440936.3057>

یادگاری، رضا، عباسی، ابراهیم، اشرفی، مجید، و آزما، فریدون (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای جدید علمی در سطح بین‌المللی و تجربیات جهانی. *سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۹ (۳۳)، ۵۴-۸۰. <https://doi.org/10.30507/jmsp.2021.108220>

References

- Akpan, I. J., & Ibidunni, A. S. (2023). Digitization and technological transformation of small business for sustainable development in the less developed and emerging economies: A research note and call for papers. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 35(5), 671-676. <https://doi.org/10.1080/08276331.2021.1924505>
- Al-Qirim, N., Rouibah, K., Abbas, H., & Hwang, Y. (2022). Factors affecting the success of social commerce in Kuwaiti microbusinesses: A qualitative study. *Journal of Global Information Management (JGIM)*, 30(1), 1-31. <https://doi.org/10.4018/JGIM.313944>
- Amini Roshan, Z., Gholamian, J., Mahmoudi, A., & Azizi, B. (2022). Designing a model of personality trait and entrepreneurship motivation on medium and small businesses starting up with the role of mediation awareness of entrepreneurship. *Journal of Entrepreneurship Development*, 15(1), 60-41. <https://doi.org/10.22059/jed.2022.332949.653808> [In Persian].
- Arabian, A., Hosseini, E., & Azad, M. (2024). Knowing the factors affecting the intensity of internationalization of technology-oriented companies in Iran. *Journal of Entrepreneurship Development*, 16(4), 165-185. <https://doi.org/10.22059/jed.2024.358958.654190> [In Persian].
- Asgary, A., Ozdemir, A. I., & Özyürek, H. (2020). Small and medium enterprises and global risks: Evidence from manufacturing SMEs in Turkey. *International Journal of Disaster Risk Science*, 11, 59-73. <https://doi.org/10.1007/s13753-020-00247-0>
- Atichasari, A. S., & Marfu, A. (2023). The influence of tax policies on investment decisions and business development of micro Small and Medium-Sized enterprises (MSMEs) and its implications for economic growth in Indonesia. *Journal of Economics Finance and Management Studies*, 6(7), 3290-3296. <https://doi.org/10.47191/jefms/v6-i7-32>
- Atsız, O., & Cifci, I. (2022). Exploring the motives for entrepreneurship in the meal-sharing economy. *Current Issues in Tourism*, 25(6), 864-873. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1908239>
- Bagale, G. S., Vandadi, V. R., Singh, D., Sharma, D. K., Garlapati, D. V. K., Bommiseti, R. K., & Sengan, S. (2021). *Small and medium-sized enterprises' contribution in digital technology* [Doctoral dissertation, Petra Christian University]. <https://doi.org/10.3390/su12010347>
- Carlice, I., Odiwo, O. W., & Agol, N. M. (2023). *Small scale businesses and their performance for national development: Edo state in perspective*. The 17th Conference of The Academy of Management Nigeria. <https://B2n.ir/f69724>
- Contractor, F. J., Dangol, R., Nuruzzaman, N., & Raghunath, S. (2020). How do country regulations and business environment impact foreign direct investment (FDI) inflows?. *International Business Review*, 29(2), 101640. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.101640>
- Crescenzi, R., De Filippis, F., Giua, M., & Vaquero-Piñeiro, C. (2022). Geographical indications and local development: the strength of territorial embeddedness. *Regional Studies*, 56(3), 381-393. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1946499>
- Dubey, A., & Shrivastava, A. (2022). Review of factors affecting success of startups. *Dogo Rangsang Research Journal*, 9(1), 1-7. https://www.journal-dogorangsang.in/no_1_Online_22/38.pdf

- Ekechi, C. C., Chukwurah, E. G., Oyeniyi, L. D., & Okeke, C. D. (2024). A review of small business growth strategies in African economies. *International Journal of Advanced Economics*, 6(4), 76-94. <https://doi.org/10.51594/ijae.v6i4.1071>
- Farahani, H., Najafi, K., Mohamadi Yegane, B., & Najafi kani, A. A. (2024). Analyzing the fields of improving the entrepreneurship system and micro and small businesses for the purpose of sustainable economic development in rural areas the case study of villages of babolsar township. *Geographical Planning of Space*, 14(1), 1-19. <https://doi.org/10.30488/gps.2023.401462.3651> [In Persian].
- Fattahi, M., Sadeghi, M., & Taghvae Yazdi, M. (2023). Providing a personal branding model in the development of entrepreneurship of small and medium enterprises. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 10(1), 165-184. <https://doi.org/10.22069/jead.2022.20666.1655> [In Persian].
- Galvao, A. R., Mascarenhas, C., Marques, C. S., Braga, V., & Ferreira, M. (2020). Mentoring entrepreneurship in a rural territory—A qualitative exploration of an entrepreneurship program for rural areas. *Journal of Rural Studies*, 78, 314-324. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.06.038>
- Gelard, P., & Partoafkanan, M. (2020). The role of government in financing and developing investment in small and medium-sized businesses. *Investment Knowledge*, 9(35), 277-288. http://www.jik-ifea.ir/article_16680.html [In Persian].
- Ghasemi, M., & Yarahmadi, M. (2020) Investigating the role of the hope entrepreneurship fund in the development of small businesses in rural areas (Case study: Villages of Kashmar county. *Journal Of Economic & Developmental Sociology*, 9(1), 219-242. https://sociology.tabrizu.ac.ir/article_10627.html [In Persian].
- Ghuri, P., Strange, R., & Cooke, F. L. (2021). Research on international business: The new realities. *International Business Review*, 30(2), 101794. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2021.101794>
- Ghobadi, A., Shetab Boushehri, N., & Khatibi, A. (2020). A model for developing an iranian sport clothing brand. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 19(47), 247-265. https://fasname.msy.gov.ir/article_368.html [In Persian].
- Gorjian Khanzad, Z., & Gooyabadi, A. A. (2021). Development of strategic resilience framework for small businesses post-COVID-19. *Businesses*, 1(3), 127-141. <https://doi.org/10.3390/businesses1030010>
- Guo, Y., Yang, Y., Bradshaw, M., Wang, C., & Blondeel, M. (2023). Globalization and decarbonization: Changing strategies of global oil and gas companies. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 14(6), e849. <https://doi.org/10.1002/wcc.849>
- Kaftan, V., Kandalov, W., Molodtsov, I., Sherstobitova, A., & Strielkowski, W. (2023). Socio-economic stability and sustainable development in the post-COVID era: Lessons for the business and economic leaders. *Sustainability*, 15(4), 2876. <https://doi.org/10.3390/su15042876>
- Kasraei, M., Zakariaei, Z., & Mohseni, A. (2021). Explain and design a social model of business development in enterprises: The grounded theory approach (Case study: Etka holding organization). *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 10(2), 1-26. <https://doi.org/10.22034/jeds.2021.45615.1516> [In Persian].
- Kimmit, J., Muñoz, P., & Newbery, R. (2020). Poverty and the varieties of entrepreneurship in the pursuit of prosperity. *Journal of Business Venturing*, 35(4), 1- 18. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2019.05.003>
- Li, C., Ahmed, N., Qalati, S. A., Khan, A., & Naz, S. (2020). Role of business incubators as a tool for entrepreneurship development: the mediating and moderating role of business start-up and government regulations. *Sustainability*, 12(5), 1822. <https://doi.org/10.3390/su12051822>
- Mehrabi, J., Khorsandi Pishkenari, S., & Davari, A. (2023). Designing a knowledge-based business development model in the condition of sanctions with entrepreneurial approach: A mete-synthesis Study. *Educational Development of Judishapur*, 13(4), 675-690. <https://doi.org/10.22118/edc.2022.334540.2053> [In Persian].
- Meyer, K. E., Li, J., & Brouthers, K. D. (2023). International business in the digital age: Global strategies in a world of national institutions. *Journal of International Business Studies*, 54(4), 577. <https://doi.org/10.1057/s41267-023-00618-x>

- Mohammadkazemi, R., Talebi, K., Davari, A., & Dehghan, A. (2021). Designing a model of empowerment for small and Medium-Sized businesses knowledge-based with a dematel approach. *Iranian Journal of Management Sciences*, 16(61), 1-16. https://journal.iams.ir/article_345.html [In Persian].
- Morema, K., & Bonga-Bonga, L. (2020). The impact of oil and gold price fluctuations on the South African equity market: Volatility spillovers and financial policy implications. *Resources Policy*, 68, 101740. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101740>
- Naderi, N., & Khosravi, E. (2024). Futures studies of export development of entrepreneurial smes (The case of food industry units in Kermanshah province industrial towns company). *Journal of Studies Iin Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, Online publishing. <https://doi.org/10.22069/jead.2024.21979.1782> [In Persian].
- Noruzi, M., Khatami, H., & Hajihassani, S. (2024). Typological of government support for small and medium businesses. *Journal of Improvement Management*, Online publishing. <https://doi.org/10.22034/jmi.2024.440936.3057> [In Persian].
- Nurzhanova, A. N., Shamisheva, N. K., & Issayeva, B. K. (2020). Risks in the development of small and medium-sized businesses. *News of The National Academy of Sciences of The Republic of Kazakhstan. Series of Social and Human Sciences*, 1(329), 167-173. <https://doi.org/10.32014/2020.2224-5294.19>
- Rahnema Rudpashti, F., Ansari, A., Memarzadeh Tehran, G., & Hamidifa, F. (2023). Providing the entrepreneurial business development governance model. *Lournal of Future Studies Management*, 34(134), 1-23. <https://doi.org/10.30495/jmfr.2023.71937.2802> [In Persian].
- Rezvani, M., Afrasiabi, R., & Mobini, A. (2023). Identifying the components that precede (or affect) the pattern of internationalization of small and medium businesses with high technology. *Geography (Regional Planning)*, 13(52), Online publishing. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.234973.2551> [In Persian].
- Sadikovich, E. B. (2023). Analysis of the development of small business and private entrepreneurial activity in uzbekistan. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(09), 318-320. <https://www.eijmr.org/index.php/eijmr/article/view/239>
- Sadiku, K. M. (2022). Do Socio-Cultural factors affect the performance of international businesses? In the perspective of literature review. *European Journal of Management and Marketing Studies*, 7(3), 56-64. <http://dx.doi.org/10.46827/ejmms.v7i3.1264>
- Salami, C. G. E., Ekakitie, S. E., & Ebinim, L. O. (2023). Impact of government policy on entrepreneurship growth and development of small-scale business. *Journal of Global Social Sciences*, 4(14), 73-102. <https://doi.org/10.58934/jgss.v4i14.154>
- Salehiamiri, S.R., Saniefar, M., Elyasi, M., Mokhtari Bayekolaie, M., & Sajadijaghargh, S.A. (2021). Analysis of the effect of environmental components on the development of small and medium businesses in the petrochemical industry. *Journal of Business Management*, 13(52), 367-387. https://journals.iau.ir/article_688162.html [In Persian].
- Sarlab, R., Sadeghi, M., & Faridfathi, M. (2023). Modeling for development of women's sports businesses in West Azerbaijan province with a qualitative approach. *Sport Physiology & Management Investigations*, 15(1), 81-99. https://www.sportrc.ir/article_175567.html [In Persian].
- Seisenbayeva, A., Kumar, N., Imramziyeva, M., Lapbayeva, S., & Shmanova, N. (2020). Towards sustainable development via enhancing viability of small businesses through lending. *Journal of Security & Sustainability Issues*, 9(3), 943-950. <https://B2n.ir/m18025>
- Soluk, J., Kammerlander, N., & Darwin, S. (2021). Digital entrepreneurship in developing countries: The role of institutional voids technological forecasting and social change. *Journal of Shipping and Trade*, 170, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120876>
- Taremi, N., Nik Fal, S., Najafi, N., & Mirtahari, A. (2024). *The effect of small and medium enterprises in economic development*. The 9th International Conference on Interdisciplinary Studies in Management and Engineering, Tehran. <https://civilica.com/doc/2037590> [In Persian].

- Theotokas, I. N., Lagoudis, I. N., Syntychaki, A., & Prosilias, J. (2024). Factors affecting E-HRM practices in Greek shipping management companies: The role of organizational culture cultural intelligence and innovation. *Journal of Shipping and Trade*, 9(13), 2-21. <https://doi.org/10.1186/s41072-024-00174-z>
- Toshaliyeva, S. (2023). *Forecasting the prospects for the development of regional small business*. In E3S Web of Conferences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202344903003>
- Usman, F. O., Kess-Momoh, A. J., Ibeh, C. V., Elufioye, A. E., Ilojiana, V. I., & Oyeyemi, O. P. (2024). Entrepreneurial innovations and trends: A global review: Examining emerging trends challenges and opportunities in the field of entrepreneurship with a focus on how technology and globalization are shaping new business ventures. *International Journal of Science and Research Archive*, 11(1), 552-569. <https://B2n.ir/e91522>
- Yadegari, R., Abbasi, E., Ashrafi, M., & Azma, F. (2021). Factors affecting development of new science businesses at international level and global experience. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 9(33), 54-80. <https://doi.org/10.30507/jmsp.2021.108220> [In Persian].